

Op weg naar succesvolle doorstroom van mbo- onderwijsassistenten naar de lerarenopleiding basisonderwijs

Masterthesis 'Onderwijskundig ontwerp en advisering'

Universiteit Utrecht

Faculteit Sociale Wetenschappen

Naam	Sabine van Eldik
Studentnummer	3038327
Eerste beoordelaar	dr. Casper Hulshof
Tweede beoordelaar	drs. Havva Jongen
Datum	21 juni 2010

Samenvatting

Het verbeteren van de doorstroom van mbo naar hbo is al een aantal jaren onder de aandacht in de onderwijssector. Een van de sectoren waarin veel doorstroom mbo-hbo plaatsvindt, is de pedagogische sector. Een grote groep mbo-onderwijsassistenten stroomt door de naar de lerarenopleiding basisonderwijs (pabo). Dit onderzoek beschrijft de factoren die van invloed kunnen zijn op de succesvolle doorstroom van deze groep studenten. Naast uitgebreide theoretische verdieping is er gesproken met experts uit het werkveld en het (wetenschappelijk) onderzoek. Om zicht te krijgen op ervaringen van de studenten zelf, zijn interviews gehouden en is er een schriftelijke vragenlijst afgenomen onder alle mbo-onderwijsassistenten die zijn doorgestroomd naar de Hogeschool van Arnhem-Nijmegen (HAN) Pabo Groenewoud Nijmegen, HAN Pabo Arnhem en Iselinge Pabo Doetinchem. Analyse van de resultaten heeft uiteindelijk geleid naar succesfactoren voor de doorstroom van mbo-onderwijsassistenten naar pabo op zowel student- als opleidingsniveau. Op studentniveau zijn (meta)cognitief niveau, de studievaardigheden, motivatie en zelfvertrouwen van invloed op succesvolle doorstroom. Studenten moeten in staat zijn door te kunnen groeien naar het (meta)cognitieve hbo-niveau en het in zich hebben om de studievaardigheden die in het hbo van hen verwacht worden zich eigen te kunnen maken. Daarnaast is het belangrijk dat zij gemotiveerd zijn en er vertrouwen in hebben dat ze de opleiding succesvol kunnen doorlopen. Op opleidingsniveau spelen afstemming in werkwijze en toetsing, doorlopende (afgestemde) studieloopbaanbegeleiding, vakinhoudelijke afstemming en voorlichtingsactiviteiten een belangrijke rol bij succesvolle doorstroom. Afstemming is belangrijk om knelpunten die studenten ervaren bij de overstap te kunnen ondervangen. Daarnaast komt het de doorstroom ten goede wanneer studenten begeleid worden in de doorstroom, zowel vanuit het mbo als het hbo. Voorlichting waarin studenten zicht krijgen op het verschil tussen het mbo en het hbo (en dat ook daadwerkelijk ervaren), kan ook helpen de doorstroom te verbeteren. Voortvloeiend uit dit onderzoek worden aanbevelingen voor de praktijk gedaan.

Inhoudsopgave

Samenvatting	1
Inhoudsopgave.....	2
Voorwoord	3
1. Inleiding.....	4
2. Theoretische achtergrond.....	5
2.1 Het mbo- en hbo-onderwijs	5
2.2 In- en uitstroom van mbo-onderwijsassistenten op de pabo	7
2.3 Doorstroomkwalificaties	7
2.4 Factoren van invloed op studieuitval en -succes	9
2.5 Factoren die van invloed kunnen zijn op (on)succesvolle doorstroom: vanuit de theorie bekeken	10
3. Vraagstelling en onderzoeksvragen	15
4. Methode	16
4.1 Onderzoeksgroep	16
4.2 Dataverzameling	17
4.3 Procedure	19
4.4 Data-analyse.....	19
5. Resultaten	21
5.1 Expertinterviews	21
5.2 Schriftelijke enquête	25
5.3 Groepsinterviews studenten.....	34
6. Conclusies en discussie	36
6.1 Ervaren verschillen tussen mbo en hbo	36
6.2 Factoren van invloed op studieuitval en –succes en de relatie met de doorstroom mbo-hbo	37
6.3 Factoren die bijdragen aan succesvolle doorstroom	39
7. Aanbevelingen	44
Referenties.....	47
Bijlage I Toetsmatrijs vragenlijst	50

Voorwoord

Dit onderzoeksverslag is het resultaat van een jaar lang onderzoek doen als afsluitend onderdeel van de masteropleiding 'onderwijskundig ontwerp en advisering'. Een pittig, maar zeer leerzaam proces waarin veel keuzes gemaakt moesten worden. Er valt ontzettend veel te onderzoeken binnen het brede domein onderwijskunde, maar heb uiteindelijk gekozen voor een onderwerp waar ik zelf veel affiniteit mee heb en dat dicht staat bij de onderwijspraktijk: doorstroom van mbo-onderwijsassistenten naar de pabo. Deze thesis is naast mijn afstudeerstage een eerste grote stap in de wereld van onderwijskunde en ik hoop dat er nog vele zullen volgen als 'echte' onderwijskundige!

De totstandkoming van deze thesis heb ik uiteraard mede te danken aan mijn thesisbegeleider Casper Hulshof en tweede begeleider en beoordelaar Havva Jongen. Zij hebben mij geholpen scherp te blijven en af te bakenen, iets wat soms heel lastig is voor mij! Zonder medewerking van studenten en de geïnterviewde experts had dit onderzoek niet uitgevoerd kunnen worden. Voor jullie dus: mijn dank is groot en ik heb genoten van de inspirerende gesprekken met jullie! Dank gaat ook uit naar alle lieve mensen om mij heen, mijn ouders en zus, vrienden, studiegenoten en collega's die steeds weer opnieuw interesse toonden in de vorderingen, mij een hart onder riem staken als het even tegen zat, met mij hebben gebrainstormd en er bovenal gewoon voor mij waren als het even nodig was.

Sabine van Eldik

Leuth, juni 2010

1. Inleiding

Het verbeteren van de doorstroom van middelbaar beroepsonderwijs (mbo) naar hoger beroepsonderwijs (hbo) is al een aantal jaren onder de aandacht bij zowel de MBO- als de HBO-raad. Er is een steeds grotere behoefte aan hoger opgeleiden in verschillende sectoren. Er wordt dan ook gestreefd naar het vergroten en verbeteren van de doorstroom van voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo) via mbo naar hbo (Commissie Doorstroomagenda, 2001). Zoals ook van Bragt, van der Sanden, Bakx en Croon (2007) constateren, wordt het mbo als interessant tussenstation gezien voor vmbo-leerlingen. In deze doorstroom moet en kan nog veel verbeterd worden. De precieze problematiek in de doorstroom lijkt echter nog niet helder genoeg voor mbo- en hbo-opleidingen om er op een juiste manier op in te kunnen spelen. In eerder onderzoek naar de doorstroomproblematiek en de verbetering van de doorstroom mbo-hbo is voornamelijk aandacht voor de voorbereiding van studenten die door willen naar een hbo-opleiding. Er is minder aandacht voor de mogelijke problematiek die ontstaat als studenten al gekozen hebben voor een vervolgopleiding en hoe daar op ingespeeld kan worden. Vanuit ervaringen van mijzelf en collega's in het hbo wordt duidelijk dat studenten van het mbo in het hbo met andere problemen kampen dan studenten uit het voortgezet onderwijs. Maar welke factoren spelen een rol bij het uiteindelijke succes van de mbo-student in het hbo en waar hebben deze studenten behoefte aan? Anders dan in eerder onderzoek is in dit onderzoek specifiek gekeken naar de doorstroom van afgestudeerde mbo-onderwijsassistenten naar lerarenopleidingen basisonderwijs (pabo). Hier is voor gekozen omdat ruim 70 procent van deze studenten doorstroomt naar een hbo-opleiding, 80 procent daarvan kiest voor de pabo (Van Kessel, Thomassen en Curver, 2007). De doorstroomproblematiek is in kaart gebracht en geanalyseerd om uiteindelijk te komen tot factoren die van invloed zijn op succesvolle doorstroom van deze groep studenten. Na een eerste algemene theoretische verdieping in verschillen tussen mbo- en hbo-onderwijs, de in- en uitstroom van mbo onderwijsassistenten op de pabo, doorstroomkwalificaties en factoren van invloed op studiesucces en -uitval, zijn vanuit de theorie een viertal factoren geformuleerd die de basis hebben geboden voor dit onderzoek. Op basis de theoretische verdieping en het onderzoek in de praktijk, worden onderzoeksvragen beantwoord en aanbevelingen gedaan voor zowel de mbo-opleiding onderwijsassistent als de pabo.

2. Theoretische achtergrond

In de theoretische verdieping is aandacht uitgegaan naar onderwerpen die helpen de doorstroomproblematiek nader in kaart te brengen. Er is achtereenvolgens gekeken naar algemene verschillen tussen het mbo- en hbo-onderwijs, de in- en uitstroom van mbo-onderwijsassistenten op de pabo, doorstroomkwalificaties die een rol spelen bij de doorstroom mbo-hbo en naar algemene factoren die van invloed kunnen zijn op studieuitval en -succes. Op basis van het theoretisch kader zijn uiteindelijk factoren geformuleerd die van invloed zouden kunnen zijn op succesvolle doorstroom van mbo-onderwijsassistenten naar pabo. Deze factoren bieden de basis voor dit onderzoek (zie figuur 2.1).

Figuur 2.1 Schematische weergave theoretisch kader

2.1 Het mbo- en hbo-onderwijs

Het mbo-onderwijs bereidt studenten voor op de beroepspraktijk of een vervolgopleiding in het hbo. Aansluiting met de praktijk staat voorop bij het ruime aanbod aan mbo-opleidingen (MBO-raad, n.d.). Opleidingen in het mbo worden verdeeld over vier sectoren (zorg en welzijn, techniek, economie en landbouw) en worden in vier niveaus aangeboden (MBO-raad, n.d.). Alleen een mbo niveau 4 opleiding, een middenkaderopleiding en specialistenopleiding, biedt toegang tot het hbo-onderwijs. Niveau 4 is gericht op volledig zelfstandig uitvoerend werk, brede inzetbaarheid of specialisatie. Zo leidt de opleiding onderwijsassistent op tot het beroep onderwijsassistent dat beoefend kan worden in het primair onderwijs,

het voortgezet of beroepsonderwijs en volwassenen educatie. Een onderwijsassistent werkt onder leiding van een leraar. Taken van een onderwijsassistent zijn gericht op het ondersteunen en begeleiden van leerlingen en deelnemers in het leerproces, sociaal-pedagogische en verzorgende werkzaamheden, signalerende activiteiten en het doen van administratieve en organisatorische taken (Stichting ROC.nl, n.d.). Het hbo-onderwijs biedt praktijkgericht hoger onderwijs en is de grootste leverancier van hoog opgeleide professionals op de Nederlandse arbeidsmarkt. Deze vorm van hoger onderwijs is verbonden met de beroepspraktijk waarvoor studenten worden opgeleid (HBO-raad, n.d). De pedagogische sector van het hbo, waar ook de pabo onder valt, is een van de grootste sectoren. De pabo leidt studenten op tot groepsleerkrachten basisonderwijs (leeftijd 4 t/m 12 jaar).

In beide onderwijsvormen is de laatste jaren een omslag gemaakt naar competentiegericht onderwijs. Het hoger beroepsonderwijs loopt daarin iets voorop, ontwikkelingen in het mbo zijn later op gang gekomen. Met de invoering van het competentiegericht onderwijs werd onder andere getracht de doorstroom van het mbo naar het hbo beter te laten slagen door het gemeenschappelijke competentiebeprij bij kwalificatiestructuurontwikkeling en de onderwijskundige vormgeving van de opleiding (Smulders, Derkzen & Klarus, 2002, in Klarus, 2003). Ondanks de omslag naar het competentiegericht opleiden, blijven er uiteraard onderwijskundige verschillen tussen het mbo en hbo. Op basis van bestudeerde theorie zijn de verschillen tussen mbo en hbo onderwijs samengevat weergegeven in tabel 2.1. Wat hieruit opvalt is dat er in het hbo een sterker accent komt te liggen op de theorie en er wordt gewerkt in complexere leersituaties die meer zelfstandigheid en abstractieniveau van studenten vragen.

Tabel 2.1

Onderwijskundige verschillen tussen mbo- en hbo-onderwijs

Mbo onderwijs	Hbo onderwijs
- Inductief onderwijs (Landelijk Informatie- en expertise Centrum Aansluiting hbo [LICA], 2006)	- Deductief onderwijs (LICA, 2006)
- Werken van praktijk naar theorie vorming (LICA, 2006)	- Werken van theorie naar praktijk (LICA, 2006)
- Leerstof in kleinere stukjes, vaker getoetst, meer begeleiding en uitleg, beroepscontext meer centraal en leren gericht op reproductie (Luken & Newton, 2004)	- Meer zelfstandigheid vereist, minder getoetst, minder begeleiding en uitleg, sterkere aandacht voor kennisniveau en inzicht gevraagd (Van Bergen & Kroonenman, 2006).
- Accent op leerresultaat (Gransbergen & Baarda, 2004)	- Accent op leren leren en reflectie, leren vanuit ervaringen etc. (Gransbergen & Baarda, 2004)
- Leren van vaste procedures en routines met toepassing in een specifieke beroepscontext (Kok, 2004)	- Creatieve probleemoplossing in uiteenlopende beroepssituaties (Kok, 2004)
- Gericht op praktisch en methodisch handelen (Gransbergen & Baarda, 2004)	- Handelen kunnen verantwoorden vanuit de theorie (Gransbergen & Baarda, 2004)
- Abstractieniveau gemiddeld (Kok, 2004)	- Abstractieniveau hoog (Kok, 2004)
- Structuur van leeractiviteiten duidelijk afgebakend (Kok, 2004)	- Groter beroep op vaardigheden op het gebied van zelfstandigheid en zelfsturing (Kok, 2004)
- Schoolser karakter (Gransbergen & Baarda, 2004)	- Meer ruimte voor eigen invulling (Gransbergen & Baarda, 2004)
- Concretere training voor duidelijk gedefinieerde taken (Slaats, Lodewijks & van der Sanden, 1999)	- Meer abstracte leeractiviteiten (Slaats et al, 1999)

2.2 In- en uitstroom van mbo-onderwijsassistenten op de pabo

Een van de redenen waardoor er zoveel aandacht is voor de doorstroom van het mbo naar het hbo, is dat het percentage studenten dat direct doorstroomt na het behalen van een mbo-diploma rond de 43 procent ligt (HBO-raad, 2009). Deze grote groep doorstromers komt tegemoet aan de behoefte van de arbeidsmarkt: goede vakmensen, maar ook hoog opgeleid personeel (HBO-raad, 2009). De doorstroom van afgestudeerde mbo-onderwijsassistenten is nog groter dan de gemiddelde doorstroom van mbo naar hbo. Onderzoek van de HBO-raad (2009) laat zien dat 73 procent van de in 2006 afgestudeerde onderwijsassistenten doorstroomt naar een hbo-opleiding. Van Kessel en collega's (2007) hebben onderzoek gedaan naar hoe het de afgestudeerde onderwijsassistent vergaat na het behalen van het diploma. Ruim 70 procent kiest dus voor een vervolgopleiding in het hbo, 80 procent daarvan kiest voor de pabo. Dit heeft misschien wel als oorzaak dat de vraag naar onderwijsassistenten achterblijft op het aanbod (van Kessel et al., 2007). Er is echter ook een groep die bewust kiest voor het mbo als tussenstation. Van Kessel en collega's (2007) benadrukken dat het sinds de invoering van het VMBO steeds meer gebeurt dat de weg naar het hbo via het mbo loopt en niet via de havo. Wat betreft de studieuitval kan geconcludeerd worden dat de uitval van mbo-studenten in het hbo groter is dan bij de groep afkomstig uit het voortgezet onderwijs. In het eerste jaar vallen meer ex-mbo studenten dan voormalig havisten uit: 22 procent tegenover 15 procent van de voormalig havisten. Acht jaar na aanvang op de opleiding heeft 70 procent van de voormalig havisten hun hbo-diploma, tegenover 66 procent van de ex-mbo studenten (van Kessel et al., 2007). Van Bergen en Kroonenman (2006) hebben in 2006 onderzoek gedaan naar de mbo'ers op de pabo. Zij concludeerden op basis van gegevens van de HBO-raad dat in studiejaar 2004-2005 in totaal ruim 29 procent van de ex-mbo studenten uitviel in het eerste jaar van de pabo tegenover ruim 25 procent van de voormalig havisten. Ook bij de voormalig havisten in het hbo is de uitval dus relatief hoog, in deze studie wordt deze groep echter buiten beschouwing gelaten.

2.3 Doorstroomkwalificaties

Verschillen tussen het mbo- en hbo-onderwijs (zoals beschreven in paragraaf 2.1) kunnen van invloed zijn op de doorstroom van studenten. Volgens Kok (2007) zijn er drie soorten doorstroomkwalificaties te onderscheiden die inzichtelijk maken wat de verschillen tussen het mbo en hbo betekenen voor de doorstroom mbo-hbo. Het gaat hier om (1) domeinspecifieke doorstroomkwalificaties gericht op de afstemming tussen

onderwijsprogramma's van het mbo en het hbo, (2) Individuele doorstroomkwalificaties gericht op het willen en kunnen van de student: leervaardigheid, geschiktheid, motivatie en verwachting en (3) generieke doorstroomkwalificaties gericht op de mogelijkheid van de student om te kunnen doorstromen van het mbo-naar het hbo-niveau. Het gaat hierbij om het cognitieve niveau en om verschillen tussen de opleiding wat betreft pedagogisch en didactische aspecten. Deze kwalificaties hangen naar mijn mening sterk met elkaar samen. De afstemming tussen onderwijsprogramma's heeft namelijk ook te maken met verschillen in pedagogische en didactische aspecten. De individuele doorstroomkwalificaties kunnen weer sterk beïnvloed worden door de generieke en domeinspecifieke doorstroomkwalificaties. Naar aanleiding van de drie doorstroomkwalificaties heeft een theoretische verdieping plaats gevonden waarvan de bevindingen zijn samengevat in tabel 2.2.

Tabel 2.2

Bevindingen bij de doorstroomkwalificaties samengevat

Doorstroomkwalificatie	Bevindingen
Domein specifieke doorstroomkwalificaties (afstemming tussen onderwijsprogramma's onderwijsassistent en pabo)	<ul style="list-style-type: none"> - Vakinhoudelijke verschillen in taal, rekenen en oriëntatie op jezelf en de wereld (LICA, 2006). - Beroepsinhoud sluit goed op elkaar aan (Calibris, 2009). - Precieze verschil in kennisniveau is nog onduidelijk (Calibris, 2009). - In hbo moet meer aandacht zijn voor verhogen kennis- en inzichtniveau leergebieden, verbeteren taal- en rekenvaardigheden en het aanleren van hbo-vaardigheden (Calibris, 2009).
Individuele doorstroomkwalificaties (het willen en kunnen)	<p>M.b.t. studievaardigheden</p> <ul style="list-style-type: none"> - Verschuiving van inductief naar deductief onderwijs (LICA, 2006). - Verschuiving van werken van praktijk naar theorie naar werken vanuit theorie naar praktijk (LICA, 2006). - Verschil werkwijze mbo-hbo vraagt andere vaardigheden (Luken & Newton, 2004). - Mbo-student in hbo heeft meer behoefte aan instructie en koppeling aan de praktijk, hij heeft moeite met reflectie, zelfwerkzaamheid en planning, het vergaren van kennis en krijgen van diepgang (Van Bergen & Kroonenman, 2006).
	<p>M.b.t. geschiktheid</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er wordt een bepaalde mate van voorkennis en competenties verwacht bij doorstroom (Van Asselt, 2003, in Kok, 2007). - Competentieprofielen onderwijsassistent en leraar basisonderwijs sluiten goed op elkaar aan (Calibris, 2009). - Bij een mbo-student in hbo ontbreekt vaak algemene voorkennis voor hbo-vaardigheden (Calibris, 2009).
	<p>M.b.t. motivatie</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mbo studenten in het hbo hebben vaak een weloverwogen en heel bewuste keuze gemaakt (Van Bragt & collega's, 2007).
	<p>M.b.t. verwachtingen</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er is weinig bekend over verwachtingen (onder andere inschattingen eigen capaciteiten) die ex-mbo studenten hebben als in het hbo beginnen.
Generieke doorstroomkwalificaties (vermogen om te kunnen doorgroeien naar hbo niveau)	<ul style="list-style-type: none"> - Er is een relatie tussen moeizame doorstroom en onvoldoende ontwikkeling generieke doorstroomkwalificaties (Gransbergen & Baarda, 2004). - Cognitief niveau: niveauverschil tussen mbo en hbo in probleemoplossend vermogen (Kok, 2004). - Verschillen in pedagogiek en onderwijskundig-didactische aspecten vragen een ander niveau van vaardigheden als zelfstandigheid, samenwerken en leervaardigheden (Kok, 2004; Gransbergen & Baarda, 2004).

2.4 Factoren van invloed op studieuitval en -succes

Zoals eerder aangegeven is de uitval onder mbo-instromers in het hbo groter dan de uitval van havisten of vwo'ers in het hbo. Voor analyse van de doorstroomproblematiek is het van belang zicht te krijgen op de algemene factoren die van invloed zijn op studieuitval en -succes van studenten. Om studiesucces te kunnen verklaren, wordt vaak uitgegaan van studiestakers (Jansen, 1996). Veel van de factoren van invloed op studieuitval en -succes hebben duidelijke raakvlakken met de eerder beschreven doorstroomkwalificaties.

Wartenberg en van den Broek (2008) hebben in opdracht van het ministerie van OCW onderzoek gedaan naar studieuitval in het hoger onderwijs. De belangrijkste vijf doorslaggevende redenen van hbo-studenten om te stoppen met de opleiding zijn volgens hen persoonlijke omstandigheden, onvoldoende motivatie, verkeerde studiekeuze, moeite met de manier van onderwijs en dat de studie te zwaar is. Voor ex-mbo studenten in het hbo waren persoonlijke omstandigheden (zoals persoonlijke problemen, geen tijd om te studeren, zorgtaken en financiële problemen) de belangrijkste reden om te stoppen. Verkeerde studiekeuze speelde bij hen vrijwel geen rol. Voormalig havisten stoppen juist vaker met de opleiding door een verkeerde studiekeuze.

Kenmerken op studentniveau verklaren 95 procent van de verschillen in studievoortgang (van den Berg, 2002; de Jong, 1995, in Lansbergen, 2003). Deze kenmerken hebben betrekking op achtergrondkenmerken (geslacht, leeftijd, nationaliteit en sociaaleconomische status), vooropleidingskenmerken (type vooropleiding, vakkenpakket/profiel, gemiddeld eindexamencijfer), persoonlijkheidskenmerken (motivatie, zelfvertrouwen, openheid en inzet) en studeergedrag en tijdbesteding (Lansbergen, 2003). In het kader van dit onderzoek is ervoor gekozen voornamelijk te kijken naar persoonlijkheidskenmerken en studeergedrag en tijdsbesteding. Achtergrondkenmerken worden buiten beschouwing gelaten omdat deze in de focus van mijn onderzoek minder interessant zijn en te weinig tegemoet komen aan het onderzoeksdoel. Ook de vooropleidingskenmerken worden buiten beschouwing gelaten omdat alle studenten betrokken in dit onderzoek van de opleiding mbo-onderwijsassistent afkomen. Samengevat kunnen op basis van de literatuur de factoren van invloed op studieuitval en -succes als volgt worden samengevat (zie tabel 2.3).

Tabel 2.3

Factoren van invloed op studieuitval en –succes samengevat.

Factor	Bevindingen
Persoonlijkheidskenmerken	Motivatie <ul style="list-style-type: none"> - Studenten die hoog intrinsiek gemotiveerd zijn, vallen minder snel uit (Prins, 1997). - Verwachtings- en waardecomponenten (geloof in eigen kunnen en overtuigingen om iets te doen) zijn van invloed op directe prestaties van studenten (Bruinsma, 2004). - Extrinsieke motivatie heeft geen invloed op studie-uitval (Prins, 1997). - Motivatieproblemen bij ex-mbo'ers kunnen ontstaan door de aard van het hoger beroepsonderwijs (grote hoeveelheden stof, weinig structuur, etc.), doordat er in het hbo onvoldoende ingespeeld wordt op reeds aanwezige competenties of doordat ze voorafgaande te weinig zicht hadden op het niveauverschil (Lansbergen, 2003; Admiraal 1998, in Lansbergen, 2003; Wartenberg & van den Broek, 2008).
	Zelfvertrouwen <ul style="list-style-type: none"> - Hoe hoger het zelfvertrouwen, hoe kleiner de kans op studieuitval (Prins, 1997). - Zelfvertrouwen heeft een sterke samenhang met zelfeffectiviteit en dat heeft weer een sterke (positieve) causale relatie met (studie)gedrag en (studie)resultaten (Sander & Sanders, 2003; Bandura, 1977, 1982, 1997 in Driscoll, 2005; Feltzer & Rickli, 2009).
	Zorgvuldigheid <ul style="list-style-type: none"> - Raakvlakken met zowel motivatie als zelfvertrouwen - Ex-mbo studenten in het hbo scoren hoger op het aspect zorgvuldigheid dan voormalig havisten (van Bragt & collega's, 2009)
Studeergedrag en tijdsbesteding	<ul style="list-style-type: none"> - Geen eenduidige conclusies over de invloed van studievaardigheden op studievoortgang - Verschillen in leerstijlen kunnen leiden tot verschillen in leerresultaten (diepte-oppervlakte leren) (Vermunt & Simons, 1986)

2.5 Factoren die van invloed kunnen zijn op (on)succesvolle doorstroom: vanuit de theorie bekeken

Op basis van de theoretische verdieping in de doorstroomproblematiek kunnen samenvattend vier factoren geformuleerd worden die van invloed zouden kunnen zijn op (on)succesvolle doorstroom. Het gaat hierbij om (A) afstemming tussen onderwijsprogramma's, (B) persoonlijkheidskenmerken, (C) niveau van de student en (D) leerstijl en studievaardigheden die in onderstaande alinea's worden toegelicht.

A. Afstemming tussen onderwijsprogramma's

Bij afstemming tussen onderwijsprogramma's gaat het om de aansluiting tussen het onderwijsprogramma (inhoud en werkwijze) op de mbo-opleiding onderwijsassistent en de pabo. Afstemming tussen onderwijsprogramma's vindt voornamelijk plaats op regionaal niveau (Kok, 2007). Er wordt echter ook breder onderzoek gedaan. Zo heeft het kenniscentrum Calibris (2009) specifiek gekeken naar de aansluiting van beroepsinhoud door het kwalificatiedossier onderwijsassistent te vergelijken met het landelijke competentieprofiel voor de leraar basisonderwijs (SBL-competenties). Daaruit wordt geconcludeerd dat de beroepsinhoud over het algemeen goed aansluit, maar dat het niet te vergelijken is in hoeverre er verschil is in het kennisniveau. Dit komt doordat het kennisniveau niet in het kwalificatiedossier voor de opleiding onderwijsassistent is vastgelegd. Calibris (2009) concludeert op basis van eerder onderzoek dat er bij een mbo-onderwijsassistent die doorstroomt naar de pabo vooral aandacht besteed zou moeten worden aan het

verhogen van kennis- en inzichtniveau van de leergebieden, het verbeteren van reken- en taalvaardigheden en het aanleren van hbo-vaardigheden. Ook van Bergen en Kroonenman (2006) en het LICA (2006) benadrukken dat de vakinhoudelijke achterstand op het gebied van taal, rekenen en oriëntatie op jezelf en de wereld voor problemen kan zorgen. De manier van werken op de verschillende opleidingen kan mijns inziens ook voor problemen zorgen: in het hbo worden vaak andere studievaardigheden vereist dan in het mbo (Luken & Newton, 2004; Gransbergen & Baarda, 2004); LICA, 2006). Volgens Gransbergen en Baarda (2004) zijn andere studievaardigheden nodig omdat het hbo studenten vraagt om handelen vanuit de theorie te onderbouwen. Op het op het mbo daarentegen draait het meer om het praktisch en methodisch handelen. Daar zijn studenten gewend te werken van praktijk naar theorievorming, in het hbo daarentegen wordt juist vaak begonnen met een theorie waarna studenten daarmee in de praktijk aan de slag gaan (LICA, 2006). Andere verschillen die Luken en Newton (2004) op basis van bevindingen van Smulders en collega's (2002, in Luken & Newton, 2004) geven, is dat de leerstof in mbo in kleinere stukjes wordt aangeboden, dat er vaker wordt getoetst, er meer begeleiding en uitleg is, de beroepscontext meer centraal staat en het leren vaak meer gericht op reproductie. In het hbo daarentegen wordt er van studenten meer zelfstandigheid geëist, wordt er minder getoetst, is er minder begeleiding en uitleg, wordt er sterker op het kennisniveau gericht en wordt er geen reproductie maar inzicht gevraagd. Gransbergen en Baarda (2004) benadrukken dat in het hbo veel meer nadruk ligt op het leren leren (reflectie centraal), in het mbo ligt er meer accent op het leerresultaat. De verschillen in zowel afstemming tussen inhoudelijke onderwijsprogramma's als werkwijze van een opleiding kunnen van invloed zijn op de doorstroom van mbo-onderwijsassistenten naar pabo. Is de afstemming aanwezig, dan kan dit ten goed komen aan de succesvolle doorstroom, zijn er grote verschillen dan kan dit nadelig werken. Gekeken naar de opleiding mbo onderwijsassistent en pabo is de algemene beroepsinhoud op elkaar afgestemd, maar zitten er vooral verschillen in de vakinhoudelijke kennis die van studenten gevraagd wordt en in de werkwijze van de opleidingen.

B. Persoonlijkheidskenmerken

Uit eerder onderzoek blijkt dat ook persoonlijkheidskenmerken van invloed zijn op studiesucces van studenten en zo waarschijnlijk ook op (on)succesvolle doorstroom. Bij persoonlijkheidskenmerken is gekeken naar motivatie, verwachting, zelfvertrouwen en zorgvuldigheid. Een viertal kenmerken die afzonderlijk worden toegelicht, maar sterke onderlinge samenhang vertonen.

Motivatie wordt in veel onderzoeken genoemd als succesfactor voor studiesucces (zie onder andere Bruinsma, 2004; Busato, Prins, Elshout & Hamaker, 2000). Bij motivatie kan gedacht worden aan vasthoudendheid, interesse en de wil om tijd te besteden aan leertaken (Van Asselt, 2003, in Kok, 2007). Prins (1997) concludeert in onderzoek naar studieuitval dat studenten die hoog intrinsiek gemotiveerd zijn, minder vaak uitvallen. Extrinsicke motivatie heeft geen invloed op studieuitval. Bruinsma (2004) gaat in haar onderzoek uit van het 'expectancy-value model of motivation' (Eccles & Wigfield; Jacobs & Newstead, 2000; Pintrich & De Groot, 1990; Wolters & Pintrich, 1998, in Bruinsma, 2004). Motivatie wordt hierin uiteengezet in drie componenten: (1) verwachtingscomponent: geloof in eigen kunnen, oftewel 'kan ik deze taak/studie succesvol doen'? (2) waardecomponent: doelen en overtuigingen om iets te doen, oftewel 'waarom doe ik deze taak/studie?' (3) affectieve component: refereert aan de emotionele reacties, oftewel 'hoe voel ik me bij het uitvoeren van deze taak/bij het doen van de studie?'. Bruinsma (2004) concludeert op basis van de longitudinale studie dat zowel het verwachtingscomponent als het waardecomponent van invloed zijn op de directe prestaties van academische studenten. Ex-mbo studenten in het hbo hebben vaak een heel bewuste en weloverwogen keuze gemaakt voor de vervolgopleiding en het beroep (Van Bragt et al, 2007). Dit zou dus een positieve invloed kunnen hebben op zowel de intrinsieke motivatie als op het waardecomponent van de motivatie van ex-mbo studenten. Het verwachtingscomponent zou daarentegen wel een belangrijke (meer negatieve) rol kunnen spelen. Gebrek aan motivatie bij ex-mbo studenten in het hbo kan namelijk ontstaan door de aard (werkwijze) van het hoger onderwijs (Schouwenburg, 2000 in Lansbergen, 2003), doordat er onvoldoende ingespeeld wordt op reeds aanwezige competenties (Admiraal, 1998, in Lansbergen, 2004) of doordat studenten de gekozen studie intellectueel niet aankunnen (Lansbergen 2003). Motivatieproblemen kunnen ook ontstaan doordat de studie niet uitdagend of juist te moeilijk is (Wartenberg & van den Broek, 2008). Aanvangsmotivatie die studenten hebben door aanwezige interesse en voorlichting kan volgens Lansbergen (2003) snel verdwijnen doordat het beeld van de studie of beroep niet klopt. Ook dat kan bij ex-mbo studenten wel een rol spelen, ondanks dat zij al kennis hebben gemaakt met de beroepspraktijk. Het kan zijn dat zij onvoldoende zicht hebben op het precieze niveauverschil en het verschil in taken tussen een onderwijsassistent en een leraar basisonderwijs. De persoonlijkheidsfactor verwachting hangt samen met het vermogen om in te kunnen schatten wat de opleiding verwacht en in hoeverre de eigen capaciteiten hiermee overeenkomen (Van Asselt, 2003, in Kok, 2007). Zoals in bovenstaande alinea duidelijk is geworden, heeft het verwachtingscomponent van motivatie

invloed op studiesucces van studenten (Bruinsma, 2004). Vanuit literatuur is weinig bekend over de verwachtingen die onderwijsassistenten hebben als ze aan de pabo beginnen, dit vraagt nader onderzoek.

Wat betreft de persoonlijkheidsfactor zelfvertrouwen geeft Prins (1997) aan dat intrinsieke motivatie ook weer sterk gerelateerd is aan zelfvertrouwen (aansluitend bij het verwachtingscomponent zoals beschreven door Bruinsma, 2004). Prins (1997) concludeert hoe hoger het zelfvertrouwen, hoe lager de kans op studieuitval. Of zoals Beekhoven, Jong en van Hout (2003) aangeven; het hebben van een hogere verwachting van succes dat je zal hebben in de studie, is van invloed op het uiteindelijke studiesucces. Zelfvertrouwen hangt volgens Sander en Sanders (2003) sterk samen met self-efficacy (oftewel zelfeffectiviteit). Zelfeffectiviteit heeft te maken met het geloof, de overtuiging, dat je het in je vermogen hebt om je activiteiten zo te organiseren dat je je uiteindelijke doel of prestatie kunt bereiken (Bandura, 1997, in Driscoll, 2005). Zelfeffectiviteit kan ook gezien worden als het vertrouwen dat mensen hebben in de mogelijkheid dat ze de dingen die ze proberen kunnen doen (Pajares, 2000, in Sander & Sanders, 2003). Bandura (1977; 1982; 1997, in Driscoll, 2005) geeft met zijn model weer dat self-efficacy een geloofssysteem is dat sterke causale reacties laat zien in (studie)gedrag en (studie)resultaten. Niet alleen voorafgaande aan de opleiding speelt zelfvertrouwen een rol, ook tijdens een opleiding kan zelfvertrouwen sterk beïnvloed worden. Feltzer en Rickli (2009) benadrukken dat wanneer men succes heeft geboekt met eigen gedrag en dus een doel bereikt heeft, men sneller overtuigd zal raken van zijn eigen kunnen en dus de mogelijkheid zien om het succes opnieuw te behalen.

Gekeken naar 'the big five' persoonlijkheidsfactoren (conscientiousness, neuroticism, extraversion, agreeableness en openness), is zorgvuldigheid (conscientiousness) de factor die het meest van invloed is op studiesucces (zie onder andere Feltzer & Rickli, 2009). Feltzer en Rickli (2009) geven aan dat zorgvuldigheid te maken heeft met de manier waarop iemand zijn impulsen reguleert en controleert. Hierbij horen bijvoorbeeld eigenschappen als zelfeffectiviteit, ordelijkheid, streven naar voltooiing, zelfdiscipline, doorzettingsvermogen, zelfcontrole en motivatie. Wat hier opvalt is dat zorgvuldigheid vele raakvlakken heeft met de eerder genoemde factoren in deze paragraaf. Timmers-Griffioen (1997) spreekt bij zorgvuldigheid voornamelijk over werkdiscipline en structuur herkennen als belangrijkste significante voorspellers van studiesucces. Volgens Schouwenburg (1995) heeft zorgvuldigheid voornamelijk te maken met de aanwezigheid van zelfregulatie (studeeractiviteiten als tijdsbeheersing, studieplanning en werkdiscipline). Dit worden ook wel metacognitieve vaardigheden genoemd: vaardigheden die te maken hebben met inzicht in eigen functioneren en vormen van zelfsturing (Simons, 1999). Uit onderzoek van van Bragt en collega's (2009) komt naar voren dat studenten uit

het mbo, vergeleken met leerlingen van de middelbare school, hoger scoren op onder andere het aspect zorgvuldigheid.

C. Niveau van de student

Een student die doorstroomt naar het hbo moet in staat zijn door te kunnen groeien naar het hbo-niveau. Het gaat hierbij volgens Kok (2007) om analytisch vermogen, oordeelsvorming en kritische reflectie. Er kan op twee niveaus gekeken worden naar vermogen om te kunnen doorgroeien naar het hbo-niveau; naar het cognitieve niveau en naar het niveau op het gebied van pedagogiek, onderwijskunde en didactiek (Kok, 2007). Voor wat betreft het cognitieve niveau zitten er volgens Kok (2007) nog al wat verschillen tussen het mbo en hbo. Op het mbo is het abstractieniveau gemiddeld, op het hbo hoog. Dit niveauverschil wordt ook gezien als het gaat om probleemoplossend vermogen. In het mbo staat het leren van vaste procedures en routines meer centraal, in het hbo gaat het voornamelijk om creatieve probleemoplossing en moeten studenten vaardigheden kunnen toepassen in uiteenlopende beroepssituaties in de plaats van in een specifieke beroepscontext. Een derde belangrijk verschil qua niveau zit in het kunnen verantwoorden van handelen. In het mbo is het nog vooral gericht op het doen, het praktisch of methodisch handelen. In het hbo daarentegen wordt van studenten gevraagd om hun handelen te kunnen verantwoorden vanuit de theorie. Gransbergen en Baarda (2004) zien een duidelijke relatie tussen de moeizame doorstroom van mbo naar hbo en de onvoldoende ontwikkeling van deze vaardigheden als reflectie en het kunnen leren uit ervaringen. Tevens wordt er bij doorstroom naar het hbo zowel een bepaalde mate van voorkennis verondersteld als beheersing van bepaalde vaardigheden en competenties. De competentieprofielen van de opleiding onderwijsassistent en pabo sluiten volgens Calbris (2009) goed op elkaar aan, het is echter wel duidelijk geworden dat het studenten soms aan algemene voorkennis ontbreekt voor wat betreft de basis hbo-vaardigheden. Pedagogisch en onderwijskundig-didactische aspecten kunnen een rol spelen omdat het hbo een veel groter beroep zelfstandigheid en zelfsturing (Kok, 2007). Studenten moeten de ruime opdrachten zelf vulling kunnen geven en keuzes kunnen maken. Dat doet een groot beroep op zelfstandigheid, initiatief en planningsvaardigheden.

D. Leerstijl en studievaardigheden

Concreet gekeken naar studiestrategieën, de manier waarop studenten leerinhouden proberen te verwerken, benadrukken Vermunt en Simons (1986) dat verschillen in leerstijlen kunnen leiden tot verschillen in leerresultaten. Een belangrijk onderscheid in de aanpak bij het verwerken van leerinhouden is de diepte- of

oppervlakteaankpak (Vermunt & Simons, 1986). Kaldewey (2006) noemt het onderscheid tussen diepte en oppervlakte leren een verschil tussen 'domweg uit het hoofd leren' en 'inzichtmatig met begrip leren'. Ook Marton en Säljö (1979, in Kaldewey, 2006) concluderen na onderzoek dat het leerproces dat studenten doorlopen uiteindelijk invloed heeft op leerresultaten. Het contrast tussen verschillende manieren van leren zit volgens Kaldewey (2006) in de benadering: de betekenisgerichte benadering (gericht op waar de tekst over gaat) of reproductiegerichte benadering (gericht op de tekst zelf en niet waar de tekst over gaat). Het beeld van de betekenisgerichte benadering is gunstiger wat leren betreft: studenten die op deze manier leren proberen de boodschap van de tekst te begrijpen door te zoeken naar relaties. Deze studenten richten zich op het construeren van kennis door kritisch te oordelen, logische conclusies en het formuleren van eigen ideeën (Kaldewey, 2006). Opvallend is dat Jansen (1996) in onderzoek op basis van een literatuurverkenning concludeert dat studievaardigheden géén belangrijke invloed hebben op de studievoortgang van studenten. Tijdsbesteding aan studie lijkt dat echter wel te hebben. Onderzoek van Kouwenhoven (1990, in Jansen, 1996) toont aan dat goede planners consciëntieuzer zijn, regelmatig werken, meer colleges volgen, meer tijd besteden aan de voorbereiding van tentamens en deze vaak ook kwalitatief beter voorbereiden. Dat zou dus ten goede kunnen komen aan het studiesucces. Wat betreft de leerstijl en studievaardigheden van ex-mbo studenten zien pabodocenten verschillen tussen de ex-mbo studenten en ex-havisten (Van Bergen & Kroonenman, 2006). Volgens hen hebben ex-mbo studenten meer behoefte aan instructie en maakt een duidelijke koppeling naar de praktijk het leren gemakkelijker. Zij hebben juist meer moeite met reflectie, zelfwerkzaamheid, planning, het vergaren van kennis en het verkrijgen van diepgang.

3. Vraagstelling en onderzoeksvragen

De literatuurstudie heeft de basis voor het onderzoek in de praktijk geboden. Op basis van het theoretisch kader zijn relevante factoren geformuleerd om hier in de praktijk nader onderzoek naar te doen. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt:

'Welke factoren dragen bij aan een succesvolle doorstroom van mbo-onderwijsassistenten naar een hbo-lerarenopleiding basisonderwijs?'

Om de hoofdvraag uiteindelijk te kunnen beantwoorden en een advies uit te kunnen brengen ter verbetering van de doorstroom, is het van belang om verder in kaart te brengen wat de (ervaren) verschillen in onderwijsvorm zijn en wat dat betekent voor de mbo-onderwijsassistent in het hbo (welke problemen het kan opleveren en wat mogelijke oplossingen kunnen zijn). Onderzoek tot nu toe is voornamelijk gericht op algemene verschillen tussen mbo- en hbo-onderwijs. Binnen dit onderzoek is specifiek gekeken naar de opleiding mbo-onderwijsassistent en de pabo. Tevens is het van belang om gericht te kijken naar factoren die van invloed zijn op studieuitval en -succes, specifiek voor de mbo-onderwijsassistenten die doorstromen naar de pabo. Dit brengt ons tot de volgende twee deelvragen:

1. Wat zijn de, door studenten en experts, ervaren verschillen tussen mbo- en hbo-opleidingen wat betreft onderwijsvorm, niveau en verwachte studievoordigheden?
2. Welke factoren van invloed op studieuitval en -succes volgens eerder onderzoek, zijn volgens experts en studenten ook van invloed op (on)succesvolle doorstroom van mbo-onderwijsassistenten op de pabo?

4. Methode

Het betreft hier een onderzoek met een voornamelijk beschrijvend karakter waarbij tevens gezocht wordt naar verklaringen voor de moeizame doorstroom. Bij beantwoording van de onderzoeksvragen wordt gebruik gemaakt van zowel kwalitatieve data (interviews en schriftelijke open vragen) en kwantitatieve data (gesloten vragenlijsten). Vragenlijsten voor zowel de interviews als de schriftelijke vragenlijst zijn gebaseerd op de literatuurverkenning.

4.1 Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestaat voor het grootste gedeelte uit eerste tot en met vierdejaars ex-mbo studenten op Pabo Arnhem, Pabo Groenewoud Nijmegen (beide van de hogeschool van Arnhem-Nijmegen, HAN) en Iselinge Pabo Doetinchem. Het betreft hier studenten die vanuit de mbo-opleiding onderwijsassistent niveau 4 zijn doorgestroomd naar een van deze pabo's. De schriftelijke vragenlijst is ingevuld door in totaal 103 mbo-onderwijsassistenten (waarvan 94 vrouwelijke en 9 mannelijke studenten). Met 12 van die studenten is ook gesproken in groepsinterviews. Doordat studenten van drie verschillende pabo's in Nederland betrokken zijn

bij het onderzoek, kan de overdraagbaarheid en vergelijkbaarheid verhoogd. Dit komt ten goede aan de reikwijdte van conclusies en aanbevelingen.

Bij het onderzoek zijn ook experts betrokken; twee experts in onderzoek gericht op studiesucces- en uitval en/of de doorstroom van mbo-studenten naar het hbo, twee opleidingsdocenten van HAN Pabo Arnhem en Iselinge Pabo Doetinchem en de instroommanager van de HAN.

4.2 Dataverzameling

Om de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek te vergroten is gebruik gemaakt van verschillende dataverzamelmethode om tot een antwoord op de hoofdvraag te komen (literatuurstudie, interviews, vragenlijst).

4.2.1 Operationalisering variabelen

Thema's voortkomend uit het theoretisch kader zijn geoperationaliseerd in concrete topics voor zowel de schriftelijke vragenlijst als de interviewleidraden. Zo kon vastgesteld worden in hoeverre bepaalde factoren of kenmerken voortkomend uit het theoretisch kader van toepassing zijn op de mbo-onderwijsassistenten op de pabo. Hierbij is uiteraard een selectie gemaakt van thema's waar ervaringen van studenten of experts meer duidelijkheid over kunnen bieden.

4.2.2 Expertinterviews

Er zijn interviews gehouden met vijf experts waarin gewerkt is met een semigestructureerd interview. Hierin is een aantal vaste topics voor elke persoon afzonderlijk opgesteld naar aanleiding van bestudeerde literatuur. Vanwege de verschillende accenten die worden gelegd in de interviews, is er gekozen voor één op één interviews. Doel van deze interviews was om meer zicht te krijgen op de problematiek en om door te kunnen vragen op de eventuele onderzoeksartikelen en hun ervaringen in de praktijk.

4.2.3 Schriftelijke vragenlijst mbo-onderwijsassistenten

Om een totaalbeeld te verkrijgen van de problematiek van mbo-onderwijsassistenten op de pabo ervaren, is gebruik gemaakt van een schriftelijke vragenlijst die is uitgezet onder de mbo-onderwijsassistenten op de drie meewerkende pabo's. De vragenlijst bestaat voor het grootste gedeelte uit stellingen waarbij studenten

kunnen aangeven in hoeverre deze voor hen van toepassing zijn. Dit wordt gemeten middels een vijfpuntsschaal (nee, helemaal niet – ja, zeer zeker) zoals te zien is bij de voorbeeldvragen in tabel 4.1. Bij enkele items wordt om een korte toelichting gevraagd. Met deze schriftelijke vragenlijst kon een grote groep respondenten bereikt worden. Een nadeel ten opzichte van een mondeling interview is echter dat je niet de mogelijkheid hebt om door te vragen. Dit nadeel is geprobeerd te ondervangen door ook aan het eind van de vragenlijst enkele open vragen toe te voegen (gericht op ervaren knelpunten, voordelen, verschillen in werkwijze en verbeterpunten) en enkele studenten te interviewen. De toetsmatrijs van de schriftelijke vragenlijst is te vinden in bijlage I.

Tabel 4.1:
Voorbeeldvragen schriftelijke vragenlijst

1.	Voordat ik aan de pabo begon was ik bang dat het me niet zou lukken om de opleiding met succes te voltooien.	Nee, helemaal niet	☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Ja, zeer zeker
2.	A) Mijn verwachtingen voordat ik aan de pabo begon bleken over het algemeen te kloppen.	Nee, helemaal niet	☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Ja, zeer zeker
	B) Zo niet, wat was er anders?			

4.2.4 Studentinterviews

Er zijn groepsinterviews gehouden met twee mbo-onderwijsassistenten van HAN Pabo Arnhem, vier van HAN Pabo Groenewoud Nijmegen en zes van Iselinge Pabo Doetinchem. Studenten zijn geïnterviewd met als doel om inzichtelijk te krijgen hoe studenten de doorstroom van de opleiding onderwijsassistent naar pabo hebben ervaren. Er is gekozen voor een semigestructureerd interview met een aantal vaste topics voortkomend uit het theoretisch kader (onder andere gericht op voorbereiding op het hbo, ervaren niveaoverschillen, verschil in werkwijze, ervaren voordelen en begeleiding). Interviews met studenten hebben plaatsgevonden in focusgroepen. Deelnemers hadden op die manier de mogelijkheid om eigen commentaar te geven, maar ook om elkaar te stimuleren en bemoedigen om iets in te brengen. Hierdoor is het een efficiënte manier voor kwalitatieve dataverzameling (Robson, 2002). Bij de groepsinterviews is echter wel rekening gehouden met het feit dat er vertrouwen in de groep moet zijn in de groep zodat elke deelnemer iets durft in te brengen. Ter voorbereiding op het groeps gesprek heeft elke gespreksdeelnemer daarom een korte open vragenlijst ingevuld gericht op de thema's die in het gesprek aan de orde zouden komen. Zo had elke gespreksdeelnemer eerst zelf de kans gekregen om over de onderwerpen in het interview na te denken.

4.3 Procedure

De interviews met studenten, opleiders en experts hebben plaatsgevonden in de periode december 2009 – mei 2010. Studenten zijn door opleidingsdocenten of mijzelf gevraagd om mee te werken aan het onderzoek. Alle ex-mbo onderwijsassistenten op de drie geselecteerde pabo's zijn gevraagd om de schriftelijke vragenlijst in te vullen. Op Iseling Pabo Doetinchem is de vragenlijst schriftelijk afgenomen, op HAN Pabo Arnhem en Groenewoud Nijmegen hebben studenten de vragenlijst via de mail gekregen. Uiteindelijk zijn er 103 studenten bereid geweest de vragenlijst in te vullen en te retourneren. De vragenlijsten zijn afgenomen in de periode januari – mei 2010.

4.4 Data-analyse

Dit onderzoek is voor een groot deel kwalitatief van aard. Ondanks dat je bij kwalitatief onderzoek voor een deel afhankelijk bent van toevalligheden, is het van belang ook bij data-analyse aandacht te besteden aan de borging van betrouwbaarheid zodat voor anderen inzichtelijk is waar de onderzoeksconclusies op gebaseerd zijn (Baarda, de Goede & Theunissen, 2005). Om de betrouwbaarheid te verhogen zijn de interviews op band opgenomen. De interviews zijn niet alleen kort na het interview zelf geanalyseerd, maar ook enige tijd erna omdat analyses van kwalitatieve data afhankelijk kunnen zijn van de bui waarin je verkeerd. Op deze manier is de intra-interviewer betrouwbaarheid verhoogd (Baarda et al., 2005). Voor de analyse van de kwalitatieve interviewdata zijn de analysestappen zoals beschreven door Baarda en collega's (2005) doorlopen. In de voorbereidingsfase werden de interviews uitgetypt, is niet relevante tekst verwijderd en zijn analyse-eenheden bepaald. In de analysefase is er gelabeld, geordend en geïnterpreteerd. Door memberchecking na de analyse van de expertinterviews, is gecheckt of de analyse en interpretatie van de gegevens juist is geweest.

De open (of toelichtende) vragen uit de schriftelijke vragenlijst zijn gecategoriseerd: fragmenten zijn opgedeeld en gelabeld waarna de antwoorden opgedeeld zijn in categorieën. Door middel van deze categorieën werd duidelijk wat de meest gegeven antwoorden waren.

Voor de beschrijvende analyse van de kwantitatieve data afkomstig uit de vragenlijst is voornamelijk gekeken naar gemiddelden, standaarddeviatie en percentages per antwoordmogelijkheid. De open vragen hebben geholpen gegeven antwoorden nader te verklaren. Ondanks dat items vele verschillende aspecten meten, is gekeken of een factoranalyse uitgevoerd kon worden op de 31 stellingen in de vragenlijst om zo betrouwbare

(onderliggende) factoren naar boven te krijgen en data eventueel te reduceren. Alvorens is de Kaiser-Meyer-Olkon measure of sampling adequacy (KMO) en Bartlett's Test of Sphericity uitgevoerd om te bepalen of het ook zinvol was om een factoranalyse uit te voeren. Het heeft alleen zin om een factoranalyse uit te voeren bij een KMO-waarde van .50 en een significante 'Barlett's Test of Sphericity' ($p < .05$) (Wijnen, Janssens, De Pelsmacker & Van Kenhove, 2002). Gezien de resultaten op de Bartlett's Test of Sphericity (Approx Chi-Square=1104,93, df=465, $p=.000$), en de KMO-waarde van .566, is besloten de factoranalyse uit te voeren. Hieruit kwamen 11 factoren met een eigenwaarde hoger van 1.0. Op basis van de screeplot is uiteindelijk gekozen voor zes factoren die gezamenlijk 49,80 procent van de variantie verklaren (zie tabel 4.2)

Tabel 4.2
Output Factoranalyse Eigenwaarde

Factor	Eigenwaarde		
	Totaal	% van de variantie	Cumulatieve %
1	3,866	12,471	12,471
2	3,420	11,033	23,504
3	2,607	8,408	31,913
4	2,191	7,067	38,979
5	1,771	5,714	44,693
6	1,583	5,107	49,800

Na analyse van de output van de factoranalyse kon geconcludeerd worden dat de factoranalyse te weinig nieuwe en betrouwbare informatie oplevert. De betrouwbaarheid van de nieuw gevormde factoren is berekend met de betrouwbaarheidsmaat Cronbach's alpha. Een Cronbach's alpha van .70 of hoger kan betrouwbaar genoemd worden (Stokking, 1998). Op basis van de betrouwbaarheidsanalyses en inhoudelijke argumenten is bepaald welke items daadwerkelijk samengevoegd konden worden tot één schaal. Met uitzondering van één schaalscore (werkwijze theorie-praktijk) was de betrouwbaarheid op de overige vijf nieuw gevormde factoren lager dan .70 (betrouwbaarheid kon onvoldoende verhoogd worden door items te verwijderen). Daarnaast waren de vijf statistische factoren niet inhoudelijk interpreteerbaar; op basis van de analyse en theorie kon geen achterliggende inhoudelijke factor geformuleerd worden doordat er te weinig inhoudelijke overeenkomst was. Wel is op basis van de factoranalyse besloten om vier items samen te voegen tot de schaalscore 'werkwijze theorie-praktijk' (zie tabel 4.3).

Tabel 4.3

Interne consistentie van samengevoegde items 'werkwijze theorie-praktijk'

Schaal	Aantal items	Betrouwbaarheid Cronbach's Alpha
Werkwijze theorie-praktijk	4	.93

De factoren die op basis van statistische berekeningen verklaard zijn, zijn niet als uitgangspunt genomen voor verdere analyse van de vragenlijst.

5. Resultaten

5.1 Expertinterviews

Naar aanleiding van de literatuurstudie is er gesproken met een diverse experts op het gebied van doorstroom mbo-hbo en/of studieuitval en –succes. Er is gesproken met drs. Cyrille van Bragt werkzaam op Fontys Hogeschool (onder andere als opleidingscoördinator Master Leren en Innoveren). Zij promoveert na vele andere onderzoeken over studiesucces in 2010 op het onderwerp 'Students' educational careers in Higher Education: a search into key factors regarding study success'. Er is gesproken met drs. Josefien Lansbergen. Zij werkt onder andere als kwaliteitszorgcoördinator bij Fontys Sporthogeschool en heeft in de afgelopen jaren aan de hand van praktijkervaring onderzoek gedaan naar factoren die van invloed kunnen zijn op studiesucces en middelen als bijvoorbeeld de Fontys Competentiewijzer. En er is gesproken met drs. Frank Verhoeven, hij werkt sinds enkele jaren als instroommanager voor de Hogeschool van Arnhem-Nijmegen. Daarnaast zijn ook twee experts uit de praktijk geïnterviewd: Arne Nusselder die op HAN Pabo Arnhem al jaren betrokken is bij een intakeprogramma voor mbo-instromers, participeert in diverse werkgroepen gericht op doorstroom mbo-hbo en in de praktijk veel werkt met mbo-instromers. Drs. Jorik Huizinga is coördinator van het eerste en tweede studiejaar op Iselinge Pabo Doetinchem. Ook hij heeft veel ervaring in de praktijk en in samenwerking met ROC's in de regio. Resultaten worden weergegeven aan de hand van de aantal hoofdthema's die zijn voortgekomen uit het theoretisch kader.

Ontwikkelingen doorstroom mbo-hbo

Zoals in het theoretisch kader duidelijk is geworden, is er een grote groep studenten die met een mbo-diploma doorstroomt naar het hbo. Volgens van Bragt is de groep mbo-studenten die doorstroomt steeds groter geworden doordat de kenniseconomie vraagt om steeds meer hoogopgeleiden. Hierdoor is meer aandacht

gekomen voor deze loopbaanroute. Er zijn de afgelopen jaren allerlei projecten en samenwerkingsverbanden opgezet en er is meer aandacht voor voorlichting van studenten. Geluiden in het hbo over de groep mbo-instromers zijn volgens van Bragt wisselend, enerzijds wordt er aangegeven deze studenten het niveau van de hbo-opleiding negatief beïnvloeden, anderzijds wordt er aangegeven dat het juist gaat om een groep goede, praktisch georiënteerde studenten. Verhoeven ziet de toenemende doorstroom op zich als positieve ontwikkeling mits er voldoende wordt geïnvesteerd in een goede aansluiting tussen de opleidingen. Daarbij is hij meer een voorstander van het stimuleren van een leven lang leren en niet van de directe doorstroom mbo-hbo. Veel jongeren zijn er volgens hem nog niet echt aan toe om door te studeren. Zorgpunt volgens Verhoeven is dat niet alle goede mbo'ers weggekaapt moeten worden om door te gaan studeren: er zijn ook goede mbo'ers nodig in het beroepsveld.

Afstemming tussen onderwijsprogramma's

Gekeken naar verschillen tussen mbo- en hbo-onderwijs benadrukt Verhoeven het gevaar dat je te snel gaat generaliseren. Je kunt volgens hem niet praten over hét mbo. Wel blijft gelden dat ex-mbo studenten er in het hbo tegenaan lopen dat er grotere hoeveelheden stof behandeld worden en dat er in het hbo meer aandacht is voor kennis. Dit levert volgens Lansbergen wel een spanningsveld op: moeten hbo-opleidingen iets veranderen wat betreft de werkwijze om de overgang te versoepelen? Men kan er voor kiezen om stof in hapklare blokken aan te bieden, maar op een gegeven moment kun je van hbo studenten ook verwachten dat ze de motivatie hebben om zelf op zoek te gaan naar bijvoorbeeld theoretische verdieping. Volgens Huizinga en Nusselder zou er in ieder geval geïnvesteerd moeten worden in inhoudelijke afstemming, zowel op het gebied van taal en rekenen als voor andere opleidingsinhouden zoals het leren reflecteren en verantwoorden. Naast inhoudelijke afstemming is het volgens Verhoeven ook belangrijk om te kijken naar de doorlopende studieloopbaanbegeleiding. Studieloopbaanbegeleiding zou niet op moeten houden in het mbo, maar juist door moeten lopen in het hbo. Volgens Huizinga is het dan belangrijk dat studieloopbaanbegeleiders op pabo meer zicht krijgen op de bagage die een ex-mbo student meeneemt. Een laatste belangrijk punt om te zorgen voor afstemming is volgens Huizinga en Nusselder dat er communicatie blijft tussen de mbo-opleidingen en pabo's. Formeel en informeel overleg tussen docenten levert veel op.

Persoonlijkheidsfactoren

Volgens Verhoeven kan het een positieve invloed op de motivatie van studenten hebben dat een ex-mbo student in het hbo al een beroepsopleiding heeft gehad en daardoor vaak al een duidelijker en beter beroepsbeeld heeft. Studenten hebben op hun stageplek vaak al verschillende functies gezien, weten beter waar ze voor kiezen en zijn daardoor vaak ook meer gemotiveerd. Lansbergen benadrukt dat het hier dan wel moet gaan om de intrinsieke motivatie, gerelateerd aan de vraag waarom iemand wilt doorstuderen? Uit onderzoek van Schouwenburg (2000, in Lansbergen, 2004) bleek dat motivatieproblemen zouden kunnen ontstaan door de aard van het hoger onderwijs. Lansbergen zelf geeft daarentegen aan dat dat veel minder van belang is dan de rol van intrinsieke motivatie, maar dat die intrinsieke motivatie wel gevoed moet worden door een opleiding (dit kan onder andere door het onderwijs af te stemmen op wat studenten boeit en door studenten uit te dagen). Als dát niet gebeurt kan iemand nog uitvallen door motivatieproblemen. Als de intrinsieke motivatie helemaal niet aanwezig is bij een student, is de kans sowieso groot dat een student uitvalt of studievertraging oploopt. Een student zonder de intrinsieke motivatie zou er misschien wel al voor start van de opleiding uitgepikt moeten worden.

Zorgvuldigheid is een van de aspecten die in onderzoek van onder andere van Bragt genoemd worden over de invloed op studiesucces. Mbo-studenten zouden hoger scoren op het aspect zorgvuldigheid. Zorgvuldigheid uit zich volgens van Bragt in plannen, netjes en gestructureerd werken, zorgvuldig omgaan met de leerstof, nauwgezet en stipt zijn.

Zowel Verhoeven, van Bragt als Lansbergen geven aan dat verwachtingen die studenten hebben over de opleiding (en soms ook het beroep) toch niet altijd kloppen met de werkelijkheid, ondanks de ervaring in het mbo en in de praktijk. Huizinga en Nusselder zien dat de ex-mbo studenten vaak veel onzekerheid uitstralen voor wat betreft het aankunnen van het niveau, met name voor de nieuwe vakken en de landelijke taal- en rekentoets.

Niveau

Volgens Verhoeven hebben studenten die vanuit het mbo in het hbo instromen theoretisch gezien vaak een achterstand. Dit wordt ook benadrukt door Nusselder en Huizinga. De ex-mbo studenten hebben de theoretische diepgaande kant al lang niet meer belicht hebben en ze missen algemene kennis van vakken als taal, rekenen, aardrijkskunde, geschiedenis en natuur. Ook met opdrachten als literatuuronderzoek hebben zij

meer moeite. Van Bragt benadrukt echter wel dat zij het idee heeft dat de ex-mbo studenten de hbo-opleiding intellectueel vaak wel aan zouden kunnen maar dat er vaak meer metacognitieve redenen achter studiesucces zitten. Huizinga en Nusselder geven beiden aan dat de ex-mbo studenten die stoppen, vaak stoppen omdat ze het niveau niet aankunnen. Dit gebeurt vaak niet uit henzelf, maar pas na bevestiging vanuit de opleiding door bijvoorbeeld toetsresultaten of een negatief studieadvies. Studenten zullen volgens hen niet snel stoppen doordat het beroep hen niet aanspreekt. Toch benadrukt Verhoeven daarentegen dat het voor ex-mbo studenten vaak nog niet duidelijk genoeg is wat het verschil in werkniveau (mbo of hbo) is terwijl er uiteraard zowel een intellectueel als functioneel verschil is. Ook Huizinga noemt het 'zicht hebben op het niveauverschil' een aandachtspunt, maar dan gericht op het reflectie- en kennisniveau dat er op de opleiding van hen gevraagd wordt. Volgens hem hebben studenten niet altijd zicht op wat het niveau precies is en hoe ze zichzelf dus naar een hoger niveau kunnen tillen.

Leerstijl en studievaardigheden

Volgens Lansbergen vraagt het hbo andere leerstijlen en capaciteiten van studenten dan op het mbo. 'Op hbo haal je het niet meer door alleen te doen, je haalt het alleen door je leerstijl te veranderen, door stukken door te nemen, artikelen door te nemen, teksten door te nemen'. Dit is iets waar studenten volgens Lansbergen veel moeite mee hebben. Ook geeft Lansbergen aan dat deze studenten niet voor niets eerst op het mbo begonnen zijn, organisatie- en planningsvaardigheden zijn bij hen vaak iets achter gebleven en daar moet men op het hbo rekening mee houden (ook met de laatbloeiers). Ook van Bragt geeft op basis van haar eigen ervaringen in de praktijk aan dat de studenten die doorstromen vanuit het mbo vaak heel bedreven en breed onderlegd zijn. Zij vindt deze groep studenten meer assertief dan studenten uit het voortgezet onderwijs en sterker gericht op de link naar de praktijk. Volgens van Bragt zitten er vaak meer metacognitieve redenen achter studiesucces.

Wellicht doordat ze op het mbo meer gestuurd zijn en op een hbo wat meer zelfgestuurd aan de slag moeten. Opvallend om te noemen is dat uit promotieonderzoek van van Bragt naar voren dat er eigenlijk geen verschil is tussen de VO-studenten en de mbo studenten voor wat betreft studieaanpak. Qua leerstijl ziet Huizinga in de praktijk wél verschillen tussen studenten. Studenten uit het mbo zijn volgens Huizinga vaak praktijkgericht, afhankelijker (minder zelfstandig) en soms wat onzeker. Opvallend vindt Huizinga dat ex-mbo studenten vaak meer vragen tijdens lessen, maar dat de vragen vaak gericht zijn op vorm en minder op inhoud. Daarbij zoeken de ex-mbo studenten sterker naar een directe koppeling naar de praktijk. Nusselder benadrukt dat de ex-mbo

studenten vooral ‘doeners’ zijn en moeite hebben met het leren verantwoorden. Er zou volgens Huizinga bij de ex-mbo studenten meer aandacht moeten zijn voor het leren leren en het leren reflecteren om zo de diepere laag van leren te bereiken.

Adviezen van de experts

Adviezen ter verbetering van de doorstroom zijn samengevat in tabel 5.1.

Tabel 5.1

Adviezen ter verbetering van de doorstroom volgens de experts

Doorlopende studieloopbaan begeleiding	De vijf experts benadrukken allen dat investeren in (doorlopende) studieloopbaanbegeleiding van belang is. Meer inspelen op aanwezige begincompetenties van studenten, zorgen voor een ‘warme’ overdracht, inspelen op zelf- en beroepsbeeld van de student en begeleiding naar behoefte bieden.
Voorlichting	van Bragt en Nusselder benadrukken dat voorlichting aan mbo’ers op tijd zou moeten plaatsvinden: voordat studenten gekozen hebben. Studenten op het mbo moeten meer informatie krijgen over het beroep en de studie. Daarin moet volgens van Bragt eerst goed gekeken worden naar welke voorlichtingsactiviteiten het meest efficiënt zijn om dat te bereiken. Lansbergen benadrukt dat het van belang is om studenten zowel te informeren (kennis), ervaring op te laten doen (voelen) en ze te confronteren met hun houding (waarom willen ze door studeren). Ze moeten voelen dat het een andersoortige opleiding is en ze een ander beroep krijgen. Volgens Nusselder betekent dat dus dat een mbo-opleiding nog meer moet gaan beseffen dat ze niet alleen een eindstation zijn voor studenten, maar ook een tussenstation op weg naar een hbo opleiding. Er moet op de mbo-opleiding dus aandacht besteed worden aan welke mogelijkheden er zijn voor studenten na de opleiding.
Schakelprogramma’s	Verhoeven en Lansbergen zouden als advies voor de mbo-opleidingen hebben dat ze een afstudeervariant/schakelprogramma zouden moeten hebben gericht op het doorstuderen naar het hbo. De ene student kan zich kwalificeren voor het beroep en de andere voor de vervolgopleiding in het hbo. In zo’n schakelprogramma zou er al aandacht moeten zijn voor het leren leren en de kennismaking met de werkwijze in het hbo. Op die manier kunnen studenten zich sneller realiseren dat zo’n studie iets voor ze is of juist niet. Studenten moeten geconfronteerd worden met de werkwijze en niveau van het hbo-onderwijs. Daarnaast is het volgens Nusselder belangrijk dat een hbo-opleiding dan ook kijkt naar de kwaliteiten van studenten waar ze mee binnen komen om te zorgen dat studenten niet al te veel overlap ervaren en zich voldoende uitgedaagd voelen (iets dat ook Lansbergen benadrukt).
Samen probleem-eigenaar worden: investeren!	Verhoeven stelt dat hbo-opleidingen meer moeten investeren (en dan met name op lange termijn) om meer maatwerk te kunnen leveren. Dit is ook wat van Bragt benoemt: voor het hbo ligt er de belangrijke taak om de mbo-instromers met open armen te ontvangen en begeleiding te bieden. Ten derde is het volgens van Bragt belangrijk dat het mbo weet wat het hbo doet en dat het hbo weet wat het mbo doet. Ook dit wordt door Nusselder en Huizinga benadrukt. Er moet gezamenlijke verantwoordelijkheid genomen worden en men moet samen eigenaar worden van wat er speelt. Het gaat om gezamenlijke verantwoordelijkheid en bewustwording van de problematiek en mogelijkheden. Een belangrijke voorwaarde genoemd door Verhoeven is dat er wel voldoende uren/ruimte voor docenten beschikbaar moet zijn om te kunnen investeren. De wil is er vaak wel bij opleidingen, maar de mogelijkheden minder.
Investeren in het beroepsbeeld	Aangezien uit promotieonderzoek van van Bragt het ‘beroepsbeeld’ als een van de belangrijkste redenen voor het wel of niet doorgaan met de studie naar vormen komt, is het van belang te investeren in het beroepsbeeld van studenten. Dit kan volgens drie experts door bijvoorbeeld het organiseren van gemengde stages; mbo’ers en hbo’ers trekken samen op de in de stage zodat een hbo’er leert ‘leiding te geven’ aan de mbo’er en de mbo’er krijgt op die manier beter zicht op het werkniveau en beroepsprofiel van een hbo’er. Lansbergen spreekt dan over ‘het voelen/ervaren’ hoe het is in het hbo.

5.2 Schriftelijke enquête

5.2.1 Algemeen

De schriftelijke enquête is uitgezet onder de ex mbo onderwijsassistenten die hun vervolgopleiding volgen op Iselinge Pabo Doetinchem, HAN Pabo Groenewoud of HAN Pabo Arnhem. Uiteindelijk zijn er 103 ingevulde

vragenlijsten retour gekomen, waarvan 15 van Iselinge Pabo Doetinchem, 28 van HAN Pabo Arnhem en 60 van HAN Pabo Nijmegen. Leerjaren en vooropleiding zijn samengevat in tabel 5.2 en 5.3.

Tabel 5.2
Leerjaar studenten

Leerjaar	N	Percentage
Leerjaar 1	19	18,4
Leerjaar 2	31	30,1
Leerjaar 3	17	16,5
Leerjaar 4	33	32,0
Leerjaar 5	3	2,9
Totaal	103	100,0 %

Tabel 5.3
Plaats vooropleiding

MBO-opleiding	N	Percentage	MBO-opleiding	N	Percentage
ROC Rijnijssel	13	12,6 %	Rivior Tiel	3	2,9 %
ROC de Leijgraaf	13	12,6 %	Maasvallei	3	2,9 %
Graafschapcollege Groenlo	10	9,7 %	Anders	9	7,8 %
ROC Nijmegen	4	3,9 %	Niet bekend	45	43,7 %
ROC A12 Velp	3	2,9 %			

In totaal 70,9 procent van de studenten volgt de pabo-opleiding in het reguliere vierjarige traject (zie tabel 5.4).

Pabo Arnhem en Pabo Doetinchem bieden wel een verkort opleidingstraject aan, Pabo Groenewoud niet. Daar hebben studenten wel de mogelijkheid om later in de opleiding te versnellen.

Tabel 5.4
Opleidingstraject Pabo

Ik volg de opleiding	N	Percentage
In een verkort opleidingsprogramma van 3,5 jaar	19	18,4 %
In het reguliere opleidingstraject van 4 jaar	73	70,9 %
Anders	5	4,9 %
Totaal	103	100,0 %

Ruim 32 procent van de studenten heeft in het laatste jaar van de mbo-opleiding een voortraject gevolgd ter voorbereiding op de pabo. Voortrajecten zijn voornamelijk gericht op voorbereiding op de landelijke reken- en taaltoets en bijspijkmomenten voor aardrijkskunde, geschiedenis en natuuronderwijs. Het voortraject vindt soms plaats op de pabo, soms biedt de opleiding onderwijsassistent zelf extra lessen aan voor studenten die willen doorstromen.

5.2.2 Reden doorstromen

Studenten zijn gevraagd aan te geven waarom zij zijn doorgestroomd naar de pabo. Er werden vier antwoordmogelijkheden gegeven waaruit studenten er één of meerdere konden kiezen (zie tabel 5.5). De meest gegeven reden is dat studenten altijd al leraar basisonderwijs wilde worden. Zeven studenten geven een

andere reden op, meestal gericht op het salaris (dat een stuk hoger ligt voor een leraar basisonderwijs) of studenten zien de pabo als opstap naar een vervolgopleiding.

Tabel 5.5

Frequentietabel reden van doorstroom (N=103)

Redenen	F
Omdat ik meer verantwoordelijkheid wilde	54
Omdat het moeilijk is om een baan te vinden als onderwijsassistent	15
Omdat ik altijd al leraar basisonderwijs wilde worden	74
Anders	7

Bijna 80 procent van de studenten geeft aan dat zij aan de opleiding mbo-onderwijsassistent zijn begonnen met als doel om door te stromen naar de pabo.

Toelichting

In de volgende paragrafen worden resultaten van de vragenlijst weergegeven geordend volgens de factoren voortkomend uit het theoretisch kader. Het gaat hierbij om (a) afstemming tussen onderwijsprogramma's, (b) persoonlijkheidskenmerken, (c) niveau van de student en (d) leerstijl en studievaardigheden. Tot slot zal ingegaan worden op de thema's verschil in werkwijze mbo-hbo, begeleiding bij de doorstroom en tevredenheid. Deze aanvullende thema's kunnen helpen de doorstroomproblematiek nader te doorgronden. Bij stellingen is gewerkt met een vijfpuntsschaal waarbij studenten per stelling aan konden geven in hoeverre ze het eens waren/zijn met de stelling: 1 staat voor nee, helemaal niet, 5 voor ja, zeer zeker.

4.2.3 Afstemming tussen onderwijsprogramma's

Middels verschillende vragen gericht op afstemming van algemene inhouden en vakinhoudelijke inhouden is onderzocht hoe studenten de afstemming tussen onderwijsprogramma's ervaren.

Tabel 5.6

Afstemming tussen onderwijsprogramma's

	Aantal studenten	Gemiddelde score	Standaard afwijking	Percentage per antwoordmogelijkheid				
				helemaal niet	Nee	Neutraal	Ja	Ja, zeer zeker
				%	%	%	%	%
De inhouden van de opleiding onderwijsassistent en de pabo zijn goed op elkaar afgestemd.	103	2,22	1,04	24,3%	26,6%	14,6%	11,7%	2,9%
Ik heb in het eerste jaar van de opleiding een vakinhoudelijke achterstand op het gebied van taal ervaren.	101	1,92	1,16	51,5%	22,8%	9,9%	13,9%	2,0%
Ik heb in het eerste jaar van de opleiding een vakinhoudelijke achterstand op het gebied van rekenen ervaren.	103	2,37	1,45	41,7%	19,4%	9,7%	18,4%	10,7%
Ik heb in het eerste jaar van de opleiding een vakinhoudelijke achterstand ervaren op het gebied van de zaakvakken als natuuronderwijs, aardrijkskunde en geschiedenis.	103	3,01	1,25	15,5%	19,4%	24,3%	30,1%	10,7%
Ik heb op de opleiding onderwijsassistent geleerd mijn handelen te verantwoorden.	103	2,63	1,25	22,4%	28,2%	21,4%	20,4%	7,8%

Uit tabel 5.6 is op te maken dat slechts 14,6 procent van de studenten aangeeft dat de inhoud van de opleiding onderwijsassistent en pabo goed op elkaar afgestemd zijn. Gekeken naar vakinhoudelijke aansluiting geeft 15,9 procent aan een achterstand te hebben ervaren bij taal, 29,1 procent bij rekenen en 40,7 procent bij de zaakvakken natuuronderwijs, aardrijkskunde en geschiedenis. Op de Pabo heeft het verantwoord van handelen veel aandacht. Ruim 30 procent van de studenten geeft aan dat ze dit op de mbo-opleiding al geleerd hebben, een kleine meerderheid geeft aan dat ze dit niet voldoende geleerd. Gezien er de afgelopen jaren geïnvesteerd in een verbetering van de doorstroom, zou het kunnen zijn dat eerstejaars studenten een betere aansluiting ervaren dan studenten in het derde of vierde leerjaar. Op basis van een enkelvoudige variantieanalyse kan geconstateerd worden dat er een significant verschil is tussen studenten uit het eerste leerjaar (N= 19) en studenten uit het derde (N= 17) of vierde (N= 33) leerjaar op de stelling 'ik heb op de opleiding onderwijsassistent geleerd mijn handelen te verantwoorden' ($F(4,98) = 4,152; p < 0.05$). De eerstejaars geven aan beter geleerd hebben hun handelen te verantwoorden op de opleiding onderwijsassistent (M= 3,37; sd 1,12) dan studenten uit het derde (M= 2,06; SD=1,20) en het vierde (M=2,24; SD=1,17) leerjaar. Op de overige stellingen binnen dit thema is geen significant verschil tussen studenten uit verschillende leerjaren vastgesteld.

5.2.4 Persoonlijkheidskenmerken: verwachtingen en zelfvertrouwen

Voor wat betreft persoonlijkheidskenmerken is in de vragenlijst vooral gekeken naar verwachtingen van studenten en daaraan gerelateerd het zelfvertrouwen aangezien daarover in de literatuur weinig bekend is. Gekeken naar tabel 5.7, kan afgeleid worden dat 20,4 procent van de studenten verwachtte dat ze het hbo-niveau gemakkelijk aan zouden kunnen en dat 25,2 procent van de studenten bang was dat ze de opleiding niet met succes zouden kunnen afronden. Deze twijfel bij studenten kan onder andere komen door het rekenniveau (39,8% zag op tegen het rekenniveau) en het niveau voor de zaakvakken (32,1% zag op tegen het niveau voor de zaakvakken). Het taalniveau lijkt voor minder studenten (24,3%) een negatieve invloed te hebben op de verwachting om de opleiding succesvol af te ronden.

Tabel 5.7

Verwachting ten aanzien van niveau (vakinhoudelijk en algemeen) uitgesplitst per item

	Percentage per antwoordmogelijkheid							
	Aantal studenten	Gemiddelde score	Standaard afwijking	helemaal niet	Nee	Neutraal	Ja	Ja, zeer zeker
				%	%	%	%	%
Voordat ik begon aan de pabo verwachtte ik dat ik het hbo niveau gemakkelijk zou aankunnen.	103	2,70	,99	11,7%	30,1%	37,9%	17,5%	2,9%
Voordat ik aan de pabo begon was ik bang dat het me <u>niet</u> zou lukken de om de opleiding met succes af te ronden.	103	2,51	1,24	24,3%	32,0%	18,4%	18,4%	6,8%
Voordat ik begon aan de pabo zag ik op tegen het <u>taalniveau</u> dat vereist is op de pabo.	103	2,50	1,18	22,3%	34,0%	19,4%	19,4%	4,9%
Voordat ik begon aan de pabo zag ik op tegen het <u>rekenniveau</u> dat vereist is op de pabo.	103	2,78	1,55	30,1%	22,3%	7,8%	19,4%	20,4%
Voordat ik begon aan de pabo zag ik op tegen het kennisniveau dat vereist is voor de <u>zaakvakken</u> als natuuronderwijs, aardrijkskunde en geschiedenis.	103	2,88	1,22	14,6%	25,2%	28,2%	21,4%	10,7%

Studenten die negatief hebben geantwoord op de stelling 'voordat ik begon aan de pabo verwachtte ik dat ik het niveau gemakkelijk zou aankunnen', gaven diverse redenen (zie tabel 5.8).

Tabel 5.8

Frequentietabel toelichting item 'Voordat ik begon aan de pabo verwachtte ik dat ik het niveau gemakkelijk zou aankunnen, zo niet, waar had je twijfels over?' (N= 40)

Categorie	F	Categorie	F
Het hbo-niveau	13	Het taalniveau	6
De theorie aankunnen en het bestuderen ervan	12	Drukke/hoeveelheid werk die het hbo van hen zou vragen	6
Het rekenniveau	8	Overige	3

Zes studenten gaven aan dat ze niet goed wisten wat ze konden verwachten. Studenten die verwachtte dat ze het niveau wel gemakkelijk zouden aankunnen, gaven in de toelichtende vraag aan dat dit voornamelijk komt doordat het mbo hen gemakkelijk afging (21 keer genoemd). Enkele andere redenen die genoemd zijn is de voorsprong in de praktijk, het vertrouwen in zichzelf doordat ze eerst een aantal jaren havo hebben gedaan of een andere hbo-opleiding of doordat studenten gewoon wisten dat ze het in zich hadden. Gekeken naar verwachtingen ten aanzien van opleiding en beroep (zie tabel 5.9) is te zien dat ruim 30 procent van de studenten aangeeft dat de verwachtingen over de pabo niet overeen kwamen. De redenen zijn samengevat in tabel 5.10. Verwachtingen over het beroep bleken over het algemeen bij de meeste studenten te kloppen (81,4 %). Als de verwachting niet overeenkwam met de werkelijkheid, werd als reden gegeven dat er meer bij komt kijken en het beroep complexer is dan ze verwacht hadden (12 keer genoemd).

Tabel 5.9

Verwachtingen ten aanzien van opleiding en beroep

	Aantal studenten	Gemiddelde score	Standaard afwijking	Percentage per antwoordmogelijkheid				
				helemaal niet	Nee	Neutraal	Ja	Ja, zeer zeker
				%	%	%	%	%
Mijn verwachtingen voordat ik aan de pabo begon bleken over het algemeen te kloppen.	103	3,02	1,05	8,7%	21,4%	35,0%	29,1%	5,8%
De verwachtingen die ik had over het beroep leraar basisonderwijs komen overeen met de werkelijkheid.	102	4,16	0,88	1,0%	3,9%	13,7%	41,2%	40,2

Tabel 5.10

Frequentietabel toelichting item 'Mijn verwachtingen voordat ik aan de pabo begon bleken over het algemeen te kloppen, Zo niet, wat was er anders? (N=42)

Categorie	F	Categorie	F
De hoeveelheid leerstof meer is dan verwacht en daardoor is de studiedruk hoger	11	minder structuur dan verwacht	3
Makkelijker dan verwacht	11	Minder begeleiding dan verwacht	3
zwaarder dan verwacht	7	Overig	4
meer en andere theorie aan bod komt dan verwacht	4		

5.2.5 Niveau

Niveau is moeilijk te meten middels een vragenlijst, er is dus voornamelijk naar ervaringen gevraagd. Qua niveauverschillen ervaren door de student is gekeken naar het algemene verschil tussen mbo en hbo, het reflectieniveau en ervaren uitdaging (er is al eerder gekeken naar de ervaren vakinhoudelijke achterstand, zie tabel 5.6). Tabel 5.11 laat zien dat het niveauverschil tussen mbo en hbo voor studenten duidelijk is. Ruim 71 procent geeft aan dat er van hen in het hbo meer gevraagd wordt qua reflectievaardigheden. Met een gemiddelde van 3,83 op de stelling 'de pabo is voldoende uitdagend voor mij' kan gesteld worden dat studenten over het algemeen voldoende uitdaging ervaren.

Tabel 5.11

Ervaringen met betrekking tot niveau

	Aantal studenten	Gemiddelde score	Standaard afwijking	Percentage per antwoordmogelijkheid				
				helemaal niet	Nee	Neutraal	Ja	Ja, zeer zeker
				%	%	%	%	%
Het is mij duidelijk wat het verschil is tussen het mbo-niveau en het hbo-niveau.	103	4,44	,67	0	0	9,7%	36,9	53,4%
Op de pabo wordt t.o.v. de opleiding OA meer van mij gevraagd qua reflectie.	103	3,97	1,18	6,8%	5,8%	12,6%	33,0%	41,7%
De opleiding (pabo) is voldoende uitdagend voor mij.	103	3,83	1,00	2,9%	7,8%	19,4%	43,7%	26,2%

5.2.6 Leerstijl en studievaardigheden

De vier items gericht op werkwijze van de student qua theorie-praktijk koppeling, zijn samengevoegd tot één schaalgemiddelde (α .93), zie tabel 5.12. Met een gemiddelde van 3,35 op een vijfpuntsschaal waarbij score '1' aangeeft dat studenten het liefst en het gemakkelijkst van theorie naar praktijk werken en een score '5' dat studenten het liefst en gemakkelijkst vanuit praktijk naar theorie werken, kan afgeleid worden dat studenten een werkwijze vanuit de praktijk naar theorie prefereren.

Tabel 5.12

Gemiddelde score werkwijze (theorie-praktijk) student

	N	Gemiddelde	Standaardafwijking
Werkwijze	103	3,53	1,03

In tabel 5.13 is te zien dat ruim de helft van de studenten aangeeft zelf het leerresultaat niet belangrijker te vinden dan het leerproces. Ondanks dat het grootste gedeelte van de studenten eerder aangaf op de mbo-opleiding niet geleerd te hebben hun handelen te verantwoorden, geeft een kleine meerderheid aan dat ze hun handelen nu wel kunnen verantwoorden met behulp van theorie. Het merendeel van de studenten probeert bij het bestuderen van de theorie voorbeelden te bedenken om de stof betekenisvol te maken, toch richt de helft van de studenten zich bij het bestuderen van de theorie voornamelijk op wat er gevraagd wordt in de toets.

Tabel 5.13

Leerstijl en studievaardigheden

	Aantal studenten	Gemiddelde score	Standaard afwijking	Percentage per antwoordmogelijkheid				
				helemaal niet	Nee	Neutraal	Ja	Ja, zeer zeker
				%	%	%	%	%
Voor mij is het leerresultaat belangrijker dan het leerproces.	103	2,49	,95	15,5%	35,0%	36,9%	10,7%	1,9%
Ik kan mijn handelen in de praktijk op een heldere manier verantwoorden met behulp van theorie.	103	3,41	1,00	1,9%	20,4%	24,3%	41,7%	11,7%
Bij het bestuderen van de theorie probeer ik er steeds zelf voorbeelden bij te bedenken om het betekenisvol te maken.	102	3,86	,91	2,9%	5,9%	13,7%	56,9%	20,6%
Bij het bestuderen van theorie richt ik mij voornamelijk op wat er in de toets gevraagd kan gaan worden.	102	3,28	,99	5,9%	15,7%	27,5%	46,1%	4,9%

5.2.7 Verschil werkwijze opleiding onderwijsassistent en Pabo

Aansluitend bij de studievaardigheden is gekeken naar verschillen in werkwijze tussen de opleiding onderwijsassistent en Pabo en wat dat aan studievaardigheden van hen vraagt. In tabel 15.16 wordt duidelijk dat er volgens de studenten op de pabo meer van hen gevraagd wordt qua zelfstandigheid. Op beide opleidingen lijkt het leerresultaat minder belangrijk te zijn dan het proces volgens de studenten (in tegenstelling tot bevindingen uit eerder onderzoek), alhoewel op de pabo het leerresultaat iets minder belangrijk wordt volgens de studenten. Voor 49,5 procent van de studenten werkt de werkwijze van de pabo soms demotiverend. Hiervoor worden drie belangrijke redenen gegeven; op één staat onduidelijkheid, op twee de grote hoeveelheid opdrachten en taken en op drie de zinvolheid van de lessen en opdrachten.

Tabel 5.16 Verschil werkwijze opleiding onderwijsassistent en pabo

	Aantal studenten	Gemiddelde score	Standaard afwijking	Percentage per antwoordmogelijkheid				
				helemaal niet	Nee	Neutraal	Ja	Ja, zeer zeker
				%	%	%	%	%
Op de pabo wordt t.o.v. de opleiding OA meer van mij gevraagd qua zelfstandigheid	102	3,82	1,18	5,9%	8,8%	17,6%	32,4%	35,3%
Ik heb het idee dat op de opleiding OA het leerresultaat belangrijker was dan het leerproces	101	2,87	1,15	8,9%	35,6%	24,8%	20,8%	9,9%
Ik heb het idee dat op de pabo het leerresultaat belangrijker is dan het leerproces	102	2,51	1,13	21,6%	29,4%	31,4%	11,8%	5,9%
Door de werkwijze op de pabo raak ik soms gedemotiveerd.	103	3,36	1,13	6,8%	15,5%	28,2	34,0	15,5%

5.2.8 Begeleiding en afstemming bij doorstroom

In tabel 5.15 zijn resultaten op de items gerelateerd aan begeleiding en afstemming bij de doorstroom weergegeven. Studenten hebben bij de doorstroom van de opleiding onderwijsassistent naar pabo zowel vanuit de opleiding onderwijsassistent (70,8 %) als van de pabo (59,2%) te weinig begeleiding gekregen. 34 procent van de studenten vindt dat pabodocenten te weinig inspelen op aanwezig kennis en ervaringen. Studenten in de verschillende leerjaren zijn met elkaar vergeleken op de drie afzonderlijke items. Ondanks de investering in verbetering in de doorstroom kan op basis van een enkelvoudige variantie-analyse op de drie afzonderlijke stellingen geconstateerd worden dat er geen significant verschil is tussen de studenten in verschillende leerjaren voor wat betreft de begeleiding vanuit de opleiding onderwijsassistent ($F(4,98) = 0.38, p = .82$), de begeleiding vanuit de pabo ($F(4,98) = 1.08, p = .37$) en het inspelen op aanwezige voorkennis en ervaringen ($F(4,98) = 1.22, p = .31$).

Tabel 5.15

Begeleiding en afstemming bij doorstroom

	Aantal studenten	Gemiddelde score	Standaard afwijking	Percentage per antwoordmogelijkheid				
				helemaal niet	Nee	Neutraal	Ja	Ja, zeer zeker
				%	%	%	%	%
Docenten op de pabo spelen over het algemeen goed in op mijn aanwezige voorkennis en ervaringen.	103	2,92	1,04	9,7%	24,3%	34,0%	28,2%	3,9%
Bij de doorstroom van de opleiding onderwijsassistent naar pabo heb ik voldoende begeleiding gekregen vanuit de opleiding onderwijsassistent.	103	2,18	1,15	32,0%	38,8%	12,6%	11,7%	4,9%
Bij de doorstroom van de opleiding onderwijsassistent naar de pabo heb ik voldoende begeleiding gekregen vanuit de pabo.	103	2,30	1,13	30,1%	29,1%	24,4%	13,6%	2,9%

5.2.9 Tevredenheid keuze

In tabel 5.16 is te zien dat ruim 92 procent van de student is tevreden met de keuze om pabo te gaan doen. In de toelichting geven de meeste studenten aan dat het 'helemaal hun ding is' (58 keer genoemd). Verder geven studenten als reden dat ze het gewoon een leuke opleiding vinden (acht keer genoemd), dat ze zich uitgedaagd voelen (acht keer genoemd) of omdat ze de opleiding gewoon nodig hebben voor het beroep (zes keer genoemd). Acht studenten geven aan dat ze de opleiding niet leuk vinden.

Tabel 5.16

Tevredenheid keuze

	Aantal studenten	Gemiddelde score	Standaard afwijking	Percentage per antwoordmogelijkheid				
				helemaal niet	Nee	Neutraal	Ja	Ja, zeer zeker
				%	%	%	%	%
De keuze om de pabo te gaan doen, is een goede keuze voor mij geweest.	102	4,57	,76	1,0%	2,0%	4,9%	23,5%	68,6%

5.2.10 Resultaten analyse open vragen

Antwoorden op de vijf open vragen zijn geanalyseerd, gecategoriseerd en samengevat zijn in tabel 3.17.

Gouden tips van studenten ter verbetering van de doorstroom zijn samengevat in tabel 5.18.

Tabel 5.17

Gecategoriseerde antwoorden op de open vragen (N=102)

Welke verschillen in werkwijze (werkvormen, manier van onderwijs, toetsing, etc.) tussen de mbo-opleiding en de pabo heb je ervaren?	F	Welke voordelen heb je ervaren / ervaar je als ex-mbo'er op de pabo?	F
De toetsing ¹	42	Praktijkervaring	82
Meer zelfstandigheid en zelfstudie op de pabo	30	Aanwezige voorkennis	26
Meer accent op theorie op de pabo	15	Beter beroepsbeeld (meer bewuste keuze gemaakt)	6
Minder begeleiding en controle op de pabo	9	Verkregen vrijstellingen	4
Meer individuele opdrachten op de pabo	4	Overig	3
Overig	4		
Welke knelpunten heb je ervaren / ervaar je als ex-mbo'er op de pabo?	F	Wat vind je het grootste verschil tussen een mbo-opleiding en een hbo-opleiding?	F
Moeite met het bestuderen en toepassen van theorie	32	Meer zelfstudie en zelfstandigheid in het hbo	35
Te weinig kennis van de zaakvakken	19	Hbo is meer gericht op theorie	28
Moeite met de grote mate van zelfstandigheid	16	Hoger niveau in het hbo	20
Geen goede afstemming op de beginsituatie van onderwijsassistenten	12	Hogere werkdruk in het hbo	18
Moeite met de grote hoeveelheid taken en daardoor hoge werkdruk	9	Grotere hoeveelheden toetsstof in het hbo	4
Het rekenniveau	9	Andere manier van toetsing	4
Het taalniveau	5	Grotere mate van eigen verantwoordelijkheid in het hbo	4
Overig	4	Overig	4
Geen knelpunten	9		

Tabel 5.18

Adviezen voor verbetering doorstroom door studenten

Verbetering kennisbasis mbo	Het mbo zou volgens de studenten meer aandacht moeten besteden aan rekenen, taal en met name de zaakvakken om de kennisbasis te verhogen. Daarnaast zou er volgens studenten op het mbo al veel meer geoefend moeten worden in het bestuderen en toepassen van theorie.
Doorstroomgroep mbo	Studenten zien mogelijkheden in een aparte doorstroomgroep op het mbo om studenten voor te bereiden op het hbo. Het mbo moet volgens hen de eigen opleiding meer als tussenstation gaan zien. Er zou dan meer aandacht besteed moeten worden aan vaardigheden als reflectie, zelfsturing en planning.
Betere begeleiding pabo	De pabo zou meer begeleiding voor studenten die van het mbo af komen moeten bieden en deze beter moeten afstemmen op de beginsituatie van de studenten. Dit kan volgens hen door middel van vrijstellingen of een verkort traject, maar vaker nog wordt aangegeven dat het ook een apart eerstejaarsprogramma kan zijn voor de mbo-onderwijsassistenten waarin meer aandacht wordt gelegd op de theorie in de plaats van de praktijk.
Voorlichting	Er zou volgens studenten veel meer aandacht besteed moeten worden aan de voorlichting aan studenten die door willen stromen naar het hbo. Studenten alert maken op de grote stap en ze laten ervaren wat het hbo van hen vraagt. Als voorbeeld van een mogelijke voorlichtingsactiviteit worden de meeloopdagen genoemd.

5.3 Groepsinterviews studenten

Er is gesproken met 12 ex-mbo onderwijsassistenten uit verschillende leerjaren afkomstig van Iselinge Pabo Doetinchem, HAN Pabo Arnhem en HAN Pabo Groenewoud. Vragen waren gericht op redenen om door te stromen naar de pabo, verwachtingen, voorbereiding op de doorstroom naar de pabo, begeleiding vanuit de mbo-opleiding en de pabo, de ervaren voordelen en knelpunten en de ervaren verschillen tussen de opleidingen. Deze thema's hebben geholpen helder te krijgen wat ervaren verschillen zijn en welke factoren

¹ Toelichting bij verschillen in toetsing die genoemd worden: op het hbo is het niveau hoger, zijn er meer toetsen, andere toetsen, grotere hoeveelheden toetsstof, staat de vakkennis centraal en wordt er serieuzer met toetsing omgegaan.

van invloed kunnen zijn op de succesvolle doorstroom. Op basis van analyse van de interviews worden per thema reacties van studenten weergegeven in tabel 5.19. Gouden tips ter verbetering van de doorstroom zijn samengevat in tabel 5.20.

Tabel 5.19
Resultaten analyse interviews studenten

Redenen doorstroom	Verwachte verschillen	Voorbereiding op de doorstroom op mbo
<i>'Omdat ik zelf graag lerares wilde worden, ik wilde niet afhankelijk zijn van iemand anders'</i>	<i>'Veel meer theorie en verslagen maken'</i>	<i>'Ik heb helemaal geen begeleiding gekregen'</i>
<i>'Ik was ook nog niet toe aan werken hoor'</i>	<i>'Gewoon het niveauverschil, ik had dat wel verwacht, maar dat het zo groot zou zijn niet'</i>	<i>'Een dag waarop docenten van allerlei verschillende hbo-opleidingen iets kwamen vertellen'</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Zelf verantwoordelijkheid over de groep, niet afhankelijk willen zijn - Al aan de opleiding onderwijsassistent begonnen om door te kunnen stromen (leukere route dan via de havo) - Hoger salaris - Nog te jong om te gaan werken - Moeilijk om een baan te krijgen 	<ul style="list-style-type: none"> - Meer theorie dan op het mbo - Andere (serieuzere) studiehouding van medestudenten - Algemeen niveauverschil - Meer zelfstandigheid in het hbo - Zwaardere en andere manier van toetsing 	<ul style="list-style-type: none"> - Voorbereidingstrajecten gericht op rekenen, taal en soms zaakvakken - Voorlichting op ROC door pabodocent te algemeen: je ervaart en beseft het dan niet echt - Meer voorbereiding op het hbo gewenst (onder andere gericht op studievaardigheden, rekenen, taal zaakvakken, leren verantwoord en theorie bestuderen)
Begeleiding bij doorstroom door pabo	Ervaren voordelen	Ervaren knelpunten
<i>'Ik had op de pabo wel wat meer begeleiding verwacht'</i>	<i>'Meer stages, daardoor weet ik heel goed hoe ben ik als leerkracht'</i>	<i>'Op mbo stond alles vast. Waar je hier aan moet wennen is dat je vrij wordt gelaten'</i>
<i>'Als je een vraag hebt moet je er gewoon zelf achteraan'</i>	<i>'Je start al met heel wat bagage'</i>	<i>'Op de pabo is veel minder structuur'</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Wisselend ervaren door studenten - Begeleiding op de pabo moet je vragen, je wordt in eerste instantie in het diepe gegooid en moet veel zelfstandig uitzoeken - Begeleiding moet meer afgestemd worden op behoefte onderwijsassistenten (bijvoorbeeld theorieverwerking en voorbereiding op toetsen) 	<ul style="list-style-type: none"> - Praktijkervaring - Visie is al verder ontwikkeld - Bewustere keuze voor het beroep gemaakt, beter beeld van het beroep 	<ul style="list-style-type: none"> - Moeite met grote mate van zelfstandigheid; grotere opdrachten, meer zelf uitzoeken, vrijer gelaten, minder structuur - Moeite met studievaardigheden als planning - Moeite met vaardigheden als reflecteren en schrijfvaardigheden - Opnieuw 'leren leren' - Zaakvakken en rekenen
Verschillen in werkwijze	Niveaueverschil mbo-pabo	Verskil VO- en mbo-instromers
<i>'Je moet overal theorie bij zoeken, er is meer diepgang dan bij de opleiding onderwijsassistent'</i>	<i>'Op de pabo ga je overal veel dieper op in, waarom geef je die uitleg? Waarom pak je het zo aan? Wat doe je met de resultaten?'</i>	<i>'Havisten zijn nog kinderlijker'</i>
<i>'Ik zoek meer de uitdaging in kinderen die extra aandacht nodig hebben'</i>		
<ul style="list-style-type: none"> - Werkwijze tijdens lessen is hetzelfde - Meer diepgang en zelfstandige, individuele opdrachten op de pabo - Op het mbo word je meer aan de hand genomen, op de pabo moet je als student veel meer zelf uitzoeken en je verdiepen (onvoldoende geleerd op het mbo) - Op de pabo wordt meer gevraagd qua schrijfvaardigheden 	<ul style="list-style-type: none"> - Verschil door mate van verantwoording, diepgang, professionaliteit en verantwoordelijkheid - Hogere verwachtingen van mentoren en stagebegeleiders in stage - Meer doen in een korte tijd 	<ul style="list-style-type: none"> - Leeftijd - Hele andere beginsituatie (voortgezet onderwijs heeft andere vakken en meer onderzoeksvaardigheden gehad ten opzichte van het mbo) - Mbo'ers gaan sneller op zoek naar uitdaging in de praktijk

Tabel 5.20

Gouden tips volgens de studenten

Verbetering voorlichting	Studenten geven aan dat de doorstroom verbeterd zou kunnen worden door goede voorlichting aan studenten waarin echt aandacht is voor het studeren in het hbo. Studenten zouden het meer moeten ervaren door bijvoorbeeld een echte meeloopdag, oefentoetsen te laten maken of een portfolio te laten zien. Studenten moeten zich bewust worden van de (grote) overstap.
Meer aandacht kennisbasis mbo	Er zouden volgens studenten meer oefentoetsen moeten komen op het mbo en meer aandacht voor taal, rekenen en zaakvakken.
Versnellingsmogelijkheden	Over een verkort traject zijn de meningen verdeeld. Enerzijds, en voornamelijk qua stage zou het kunnen, anderzijds kost de theorie hen, naar eigen zeggen, meer moeite. Een van de studenten geeft aan dat het wellicht beter is om later in de opleiding een versnellingsmogelijkheid te bieden, zodat de eerste basis in het eerste jaar goed gelegd kan worden.
Samenwerking tussen roc's en pabo verbeteren	De samenwerking tussen de roc's en pabo's kan volgens studenten wel verbeterd worden om te zorgen dat pabodocenten weten met welke achtergrond (en dus kennis, beginsituatie, ervaring) een student binnenkomt. Op die manier kan begeleiding van studenten op de pabo beter afgestemd worden.

6. Conclusies en discussie

In dit onderzoek is getracht inzicht te geven in de doorstroomproblematiek bij doorstroom van mbo- onderwijsassistenten naar pabo en welke factoren van invloed zijn op succesvolle doorstroom. Op basis van bevindingen uit de literatuur en de resultaten van de interviews en vragenlijst zal antwoord gegeven worden op de deelvragen en de hoofdvraag waarna de discussiesectie volgt.

6.1 Ervaren verschillen tussen mbo en hbo

Wat zijn de, door studenten en experts, ervaren verschillen tussen mbo- en hbo-opleidingen wat betreft onderwijsvorm, niveau en verwachte studievaardigheden?

Studenten en experts erkennen dat er grote verschillen zijn tussen het mbo- en hbo-onderwijs qua onderwijsvorm, niveau en verwachte leerstijl. Verschillen worden met name ervaren in de mate van theoriegebruik in de opleiding (en daarbij de expliciete aandacht voor theoretische verantwoording), de mate van zelfstandigheid, de werkdruk (in het hbo meer opdrachten en taken in een kortere tijd), het niveauverschil qua theoretische kennisbasis voor de zaakvakken en de andere manier van toetsing. Zowel door de experts als studenten wordt benadrukt dat de theoretische diepgaande kant lang niet meer belicht is bij de ex-mbo studenten. Hierdoor lijken zij meer moeite te hebben met de hoeveelheid, het niveau van de theorie en de algemene kennis voor wat betreft (met name) de zaakvakken. Daarnaast wordt er in het hbo vaak gewerkt vanuit theorie, terwijl de meeste ex-mbo studenten het gemakkelijker en prettiger vinden om op basis van praktijkervaringen op zoek te gaan naar theorie in de plaats van andersom. Over het algemeen zijn studenten

dan ook niet zo tevreden over de aansluiting tussen de inhouden van de opleiding onderwijsassistent en pabo (slechts 15% van de studenten vindt dat de inhouden wel goed op elkaar afgestemd zijn). Studenten zelf geven aan bij de doorstroom vooral moeite te hebben gehad met de grotere mate van zelfstandigheid die van hen gevraagd wordt. Vanuit de mbo-opleiding waren zij meer gewend te werken met afgebakende taken, in het hbo wordt van hen veel meer verwacht dat ze na een korte uitleg in de les verder zelfstandig aan de slag kunnen. Doordat er minder structuur is lopen studenten tegen studievaardigheden zoals plannen aan en daar wordt begeleiding van pabodocenten in gemist. De grote hoeveelheden werk die studenten moeten verrichten in een korte tijd en de onduidelijkheid over opdrachten kan voor studenten demotiverend werken. Qua toetsing zien studenten het grootste verschil. Door studenten wordt benadrukt dat er in het hbo op een hele andere manier getoetst wordt; de toetsen zijn (uiteeraard) van hoger niveau, het zijn andere soorten toetsen waarin meer inzicht en vakkennis gevraagd wordt en er worden grotere gehelen getoetst (de toetsen zijn veel groter qua omvang en daar moet meer toetsstof voor bestudeerd worden).

6.2 Factoren van invloed op studieuitval en –succes en de relatie met de doorstroom mbo-hbo

Welke factoren van invloed op studieuitval en -succes volgens eerder onderzoek, zijn volgens experts en studenten ook van invloed op (on)succesvolle doorstroom van mbo-onderwijsassistenten op de pabo?

Op basis van de theoretische verdieping werden persoonlijkheidskenmerken (motivatie, zelfvertrouwen, verwachting en zorgvuldigheid) en studeergedrag en tijdsbesteding genoemd als factoren die invloed hebben op studieuitval en –succes en mogelijk ook op succesvolle doorstroom. Met behulp van de expertinterviews, vragenlijsten en studentinterviews kon worden nagegaan of deze algemene factoren een rol zouden kunnen spelen bij succesvolle doorstroom van mbo-onderwijsassistenten naar pabo. In eerste instantie lijkt de persoonlijkheidsfactor motivatie bij de doorstroom van mbo-onderwijsassistent naar pabo minder een rol te spelen omdat zowel experts als studenten aangeven dat er vaak een hele bewuste keuze voor de opleiding en beroep is gemaakt doordat studenten al een sterk gerelateerde beroepsopleiding hebben gedaan. Toch komt naar voren dat er wel degelijk factoren zijn die de motivatie van de ex-mbo onderwijsassistenten beïnvloeden. Uit resultaten van de vragenlijst werd duidelijk dat de werkwijze van de pabo voor een kleine meerderheid van de studenten demotiverend is. De demotiverende werkwijze kan invloed hebben op de intrinsieke motivatie van studenten en juist de intrinsieke motivatie heeft weer de meeste invloed op studieuitval en -succes. De

ervaren uitdaging lijkt voor de ex-mbo onderwijsassistenten niet voor problemen te hoeven zorgen, bijna 70 procent van de studenten geeft aan dat de pabo voldoende uitdagend voor hen is. Wel kan op basis van de resultaten geconcludeerd worden dat het door zowel studenten als experts van groot belang wordt geacht dat er ingespeeld wordt op aanwezige voorkennis en ervaringen van studenten om de intrinsieke motivatie te blijven voeden. Slechts een kleine groep studenten (32 %) geeft aan dat dit daadwerkelijk gebeurt op de pabo's. Indien studenten zich voldoende uitgedaagd blijven voelen en ervaren dat docenten kwaliteiten erkennen en er op inspelen, zal de motivatie om de opleiding succesvol af te ronden blijven. Ook verkeerde verwachtingen van opleiding en beroep zouden van invloed kunnen zijn op motivatie van studenten. Bij de grootste groep komt het beroepsbeeld goed overeen met de werkelijkheid, verwachtingen over de pabo zijn niet altijd uitgekomen. Dit komt met name door de manier van werken op de pabo. Wat betreft het zelfvertrouwen van studenten kan op basis van de vragenlijst geconcludeerd worden dat slechts een kleine groep studenten (zo'n 25 %) voorafgaande aan de opleiding niet geheel overtuigd was dat zij de opleiding succesvol zouden kunnen voltooien. Studenten zagen het meeste op tegen het rekenniveau, gevolgd door het niveau voor de zaakvakken en het taalniveau. Opvallend hier dat studenten voorafgaande aan de opleiding het meest op zien tegen het rekenniveau en op de opleiding zelf uiteindelijk de grootste achterstand ervaren op het gebied van de zaakvakken (aardrijkskunde, geschiedenis en natuuronderwijs).

Uit eerder onderzoek (van Bragt et al., 2009) komt naar voren dat ex-mbo studenten hoger scoren op het aspect zorgvuldigheid. In dit onderzoek is weinig over bekend geworden over het aspect zorgvuldigheid. Wel is duidelijk geworden dat studenten moeite hebben met het herkennen van structuur in grote opdrachten en opleidingseenheden en met plannen, dat zijn vaardigheden die gerelateerd zijn aan zorgvuldigheid.

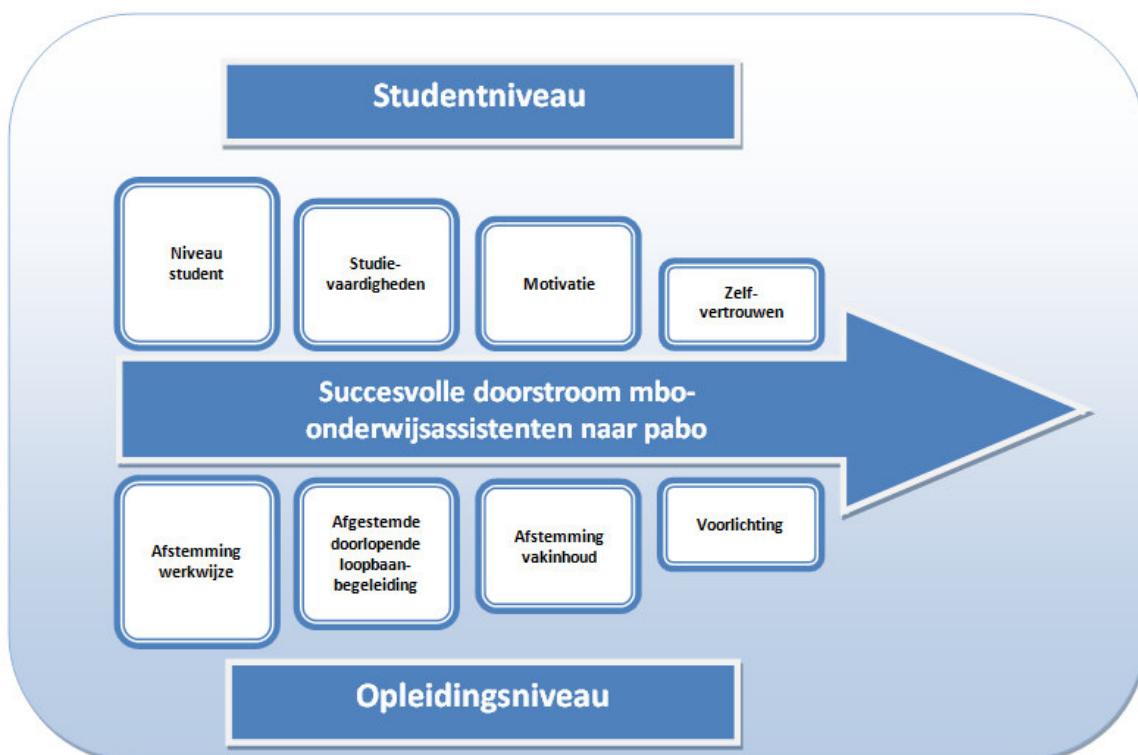
Wat betreft studeergedrag en tijdsbesteding is al eerder genoemd dat de meeste studenten grote werkdruk ervaren en zich in het begin van de opleiding nog al 'in het diepe gegooid' voelen. Ze moeten bij de start op de pabo wennen aan de hoge mate van zelfstandigheid en zelfsturing. Vanuit de opleiding onderwijsassistent zijn studenten gewend te werken met gestructureerde opdrachten, daar ze op de pabo vrijere opdrachten krijgen en veel meer zelf moeten uitzoeken. Door verschillende experts wordt dan ook benadrukt dat het hbo andere leer- en studievaardigheden vraagt van studenten en dat kan problemen opleveren. Zo zijn ex-mbo studenten onder andere wat achter gebleven op bijvoorbeeld planningsvaardigheden en dat zou mede kunnen verklaren dat zij de hoeveelheid werk en de werkdruk die daardoor ontstaat als knelpunt ervaren bij de doorstroom. Bijna 68 procent van de studenten geeft aan dat het hbo meer zelfstandigheid van hen verwacht, dit vormt

voor hen een van de grootste knelpunten. Volgens de experts zijn de ex-mbo studenten vaak wat afhankelijker dan studenten uit het voortgezet onderwijs; ex-mbo studenten vragen meer bevestiging van docenten. Op bovengenoemde aspecten zouden de factoren studeergedrag en tijdbesteding dus van invloed kunnen zijn op succesvolle doorstroom van studenten.

6.3 Factoren die bijdragen aan succesvolle doorstroom

Welke factoren dragen bij aan een succesvolle doorstroom van mbo-onderwijsassistenten naar hbo-lerarenopleidingen basisonderwijs (Pabo)?

Met behulp van de antwoorden op de deelvragen en eerdere analyses kan ook de hoofdvraag beantwoord worden. Het antwoord op deze hoofdvraag valt uiteen in factoren op studentniveau en factoren op opleidingsniveau die, in meer of mindere mate, invloed kunnen hebben op succesvolle doorstroom (zie ook figuur 6.1).

Figuur 6.1
Factoren van invloed op succesvolle doorstroom van mbo-onderwijsassistenten naar pabo

In de volgende paragrafen worden de factoren kort toegelicht. Het zal duidelijk worden dat de factoren op student- en opleidingsniveau met elkaar samenhangen.

6.3.1 Factoren op studentniveau

In volgorde van aflopende belangrijkheid zijn er vier factoren op studentniveau die van invloed kunnen zijn op de succesvolle doorstroom.

Niveau van de student

Studenten moeten uiteindelijk in staat zijn door te kunnen groeien naar het hbo-niveau, zowel op cognitief als metacognitief niveau. Resultaten in dit onderzoek laten zien dat experts dit als een van de belangrijkste factoren voor succesvolle doorstroom aangeven. Studenten ervaren een groot niveau verschil op zowel cognitief niveau (bijvoorbeeld vakkennis) als op metacognitief niveau (bijvoorbeeld de mate van zelfsturing). Studenten zouden zelf, met behulp van de opleiding, een inschatting moeten maken van hun niveau alvorens ze starten met de opleiding. Indien het startniveau hoog genoeg is en een student heeft laten zien dat hij/zij zich op deze punten verder kan doorontwikkelen, zou doorstroom kans van slagen hebben.

Leer- en studievoordigheden

Gerelateerd aan het metacognitieve niveau van de studenten, wordt de invloed van leer- en studievoordigheden hier toch apart als factor genoemd. De studievoordigheden die in het hbo van studenten worden verwacht, vormen vaak grote knelpunten voor studenten (onder andere het kunnen bestuderen en toepassen van theorie, zelfstandig kunnen leren, de ontbrekende structuur in grote opdrachten, de grote hoeveelheden theorie en de hoge werkdruk). Het zou ten goede kunnen komen aan de succesvolle doorstroom van studenten als zij voordat ze starten met de opleiding getraind zijn in deze vaardigheden en/of tijdens de hbo-opleiding extra ondersteund worden op dit gebied.

Motivatie

Resultaten in dit onderzoek wijzen uit dat studenten over het algemeen gemotiveerd starten aan de opleiding: ze kiezen bewust voor de opleiding en het beroep en hebben vaak al een lange weg bewandeld voordat zij uit zijn gekomen op de opleiding die ze vaak al heel lang wilde doen. Studenten kunnen echter gedemotiveerd raken door de werkwijze van de opleiding. Indien de aanwezige intrinsieke motivatie van studenten gevoed wordt door de opleiding, door bijvoorbeeld in te spelen op de aanwezige kennis en ervaringen, hen uit te dagen en voldoende begeleiding te bieden, kan dit ten goede komen aan de succesvolle doorstroom.

Zelfvertrouwen

Het grootste gedeelte van de studenten in dit onderzoek heeft er over het algemeen wel vertrouwen in dat zij de opleiding met succes zouden kunnen afronden. Experts geven echter wel aan dat er vaak ook veel onzekerheid bij studenten is, met name over het kennisniveau en dat wordt ook benadrukt bij de studenten. Succeservaringen kunnen bijdragen aan het zelfvertrouwen van de student en op die manier een positieve invloed hebben op de succesvolle van de doorstroom.

6.3.2 Factoren op opleidingsniveau

In afnemende volgorde van belangrijkheid zijn er vier factoren op opleidingsniveau die van invloed kunnen zijn op de succesvolle doorstroom.

Afstemming in werkwijze en toetsing

Studenten geven als ervaren knelpunten vaak aan dat zij moeite hebben met het grote verschil in zelfstandigheid, maar ook met de andersoortige opdrachten in het hbo: grotere opdrachten waarin meer theoretische verantwoording gevraagd wordt. Studenten missen in het hbo vaak de structuur en duidelijk afgebakende taken en opdrachten in de opleiding. Dat levert problemen op en kan voor hen demotiverend werken. Indien er meer afstemming komt tussen werkwijze en toetsing op het mbo en hbo, zonder het niveau aan te passen, kan dit ten goede komen aan de doorstroom.

Doorlopende, afgestemde studieloopbaanbegeleiding bij doorstroom

Studenten, uit alle leerjaren van de pabo, voelen zich bij de doorstroom mbo-hbo onvoldoende begeleid vanuit het mbo en de pabo. Indien daar beter op ingespeeld wordt, kunnen enkele knelpunten bij de doorstroom ondervangen worden. Doorstroom kan succesvoller verlopen als studenten vanuit het mbo begeleid worden naar de pabo. De begeleiding dient daar voortgezet te worden: doorlopende studieloopbaanbegeleiding afgestemd op de beginsituatie van de student.

Afstemming vakinhoud

Een deel van de studenten ervaart in het eerste opleidingsjaar van de pabo een vakinhoudelijke achterstand, met name op het gebied van de zaakvakken, soms ook voor taal en rekenen. Dit levert een knelpunt in de doorstroom op. Goede vakinhoudelijke afstemming op het gebied van taal, rekenen en de zaakvakken tussen

de opleiding onderwijsassistent en pabo kan van positieve invloed zijn op de doorstroom van studenten. Opvallend uit de resultaten is wel dat er, ondanks de investeringen in verbetering van de doorstroom de afgelopen jaren, geen verschillen zijn tussen de studenten in verschillende leerjaren qua ervaren vakinhoudelijke achterstand. Er dient dus goed gekeken te worden naar *hoe* men kan zorgen voor een betere afstemming van vakinhouden.

De invulling van voorlichtingsactiviteiten

Studenten hebben de overstap naar de pabo soms als te groot ervaren doordat ze niet goed wisten wat ze konden verwachten. Informatieve voorlichtingsactiviteiten waarin de student voorafgaande aan de pabo zicht krijgt op het niveauverschil, zou ten goede kunnen komen aan de doorstroom. Er dient dan zowel aandacht te zijn voor verschillen tussen het mbo- en hbo-niveau als voor de verschillen tussen het beroep onderwijsassistent en leraar basisonderwijs (het beroepsbeeld). In voorlichting moet ruimte komen voor het daadwerkelijk ervaren van het niveauverschil door oefentoetsen, voorbeelden van literatuur en een schets van een periode met daarin alle activiteiten.

6.3 Discussie

Met dit onderzoek is beoogd inzicht te geven in factoren die van invloed kunnen zijn op de succesvolle doorstroom van studenten met een afgeronde opleiding mbo-onderwijsassistent naar pabo. Door middel van een theoretische verdieping, interviews met experts en mbo-onderwijsassistenten op de pabo en een schriftelijke vragenlijst, is gekeken of en welke factoren van invloed op studieuitval en –succes ook van invloed kunnen zijn op succesvolle doorstroom. Tevens is gekeken naar verschillen tussen de mbo-opleiding onderwijsassistent en pabo en welke invloed de verschillen kunnen hebben op de doorstroom. Hierdoor konden uiteindelijk succesfactoren op zowel studentniveau als opleidingsniveau worden bepaald. Ondanks de theoretische verdieping en verschillende manieren van dataverzameling in dit onderzoek, heeft dit onderzoek een aantal tekortkomingen en bieden resultaten aanleiding voor vervolgonderzoek.

Methodologische beperkingen

Er is in dit onderzoek gekozen voor een combinatie van kwalitatieve data aangevuld (interviews en open vragen) met kwantitatieve data afkomstig van de gesloten vragen van de vragenlijst. In kwalitatief onderzoek

dient altijd rekening gehouden te worden met de mindere mate van betrouwbaarheid en validiteit. Bij de conclusies moet ook rekening gehouden worden met het feit dat bij dit onderzoek slechts een beperkte groep ex-mbo studenten (onderwijsassistenten) en experts betrokken is geweest. Wat betreft de kwantitatieve data die verkregen is door een op basis van de theorie ontwikkelde vragenlijst, is het door de grote spreiding in antwoorden soms lastig om onderbouwd te kunnen generaliseren. Daarnaast is in dit onderzoek een relatief kleine, zelfontwikkelde, vragenlijst gehanteerd waarin veel verschillende ervaringen zijn gemeten met één stelling. Indien de vragenlijst uitgebreid zou zijn naar meerdere items die een bepaald begrip of een bepaalde afgebakende ervaring hadden gemeten, had dit de betrouwbaarheid van het onderzoek kunnen verhogen. Tot slot dient in dit onderzoek ook rekening gehouden te worden met het feit dat de werkwijze van de mbo-opleidingen en de routes die studenten hebben doorlopen verschillen. Studenten zijn allemaal afgestudeerd als onderwijsassistent niveau 4, maar het kan zijn dat in de eerste mbo-opleidingsjaren meer accent heeft gelegen op sociaal pedagogisch werk of activiteitenbegeleiding.

Resultaten in relatie tot eerder onderzoek

Het theoretisch kader in hoofdstuk 2 is het uitgangspunt geweest voor dit onderzoek. Bevindingen uit dit onderzoek sluiten aan bij het theoretisch kader. Er zijn geen grote tegenstrijdigheden vast te stellen, er is vooral sprake van bevestiging. Algemene factoren van invloed op studieuitval en –succes zijn deels ook van invloed op de succesvolle doorstroom van mbo-onderwijsassistenten naar pabo. Ook de verschillen tussen mbo- en hbo-opleidingen zoals beschreven in het theoretisch kader worden door experts en studenten betrokken bij dit onderzoek erkend. Wel zijn met dit onderzoek de factoren en bevindingen uit het theoretisch kader verder genuanceerd en geconcretiseerd voor de groep ex-mbo onderwijsassistenten die doorgestroomd zijn naar de pabo. Er is gekeken in hoeverre de factoren voortkomend uit de theorie een rol spelen bij de doorstroom van deze groep studenten. Op basis daarvan konden uiteindelijk succesfactoren geformuleerd worden. Deze bieden een handreiking voor zowel de opleidingen mbo-onderwijsassistent als de pabo's.

Breedte van het onderzoek

Ook wat betreft de breedte van het onderzoek kan kritisch gekeken worden naar de resultaten. In dit onderzoek is bewust gekozen om in zijn algemeenheid te kijken naar factoren van die van invloed kunnen zijn op de succesvolle doorstroom van mbo-onderwijsassistenten naar pabo. Hierdoor zijn resultaten en conclusies

ook algemeen van aard gebleven. Indien gekozen was voor een bepaald deelaspect, zoals bijvoorbeeld leerstijlen of niveau op het gebied van taal en rekenen, had meer de diepte ingegaan kunnen worden en had gebruik gemaakt kunnen worden van andere onderzoeksmethode en -data (zoals bijvoorbeeld bestaande vragenlijsten, toetsresultaten en uitstroomgegevens).

Implicaties voor vervolgonderzoek

In eerste instantie zou het aandacht verdienen om succesfactoren die uit dit onderzoek zijn gekomen nader te onderzoeken om ze zo te kunnen verfijnen en concretiseren. Met behulp van de gegeven factoren kan een gericht onderzoek plaatsvinden om te bepalen in welke mate de factoren van invloed zijn op succesvolle doorstroom. Tevens zou het voor vervolgonderzoek interessant zijn als er gekeken wordt naar verschillen tussen studenten die vanuit het voortgezet onderwijs zijn ingestroomd op de pabo en studenten die vanuit het mbo zijn ingestroomd. Zou het bij bepaalde factoren niet zo zijn dat die ook van invloed zijn bij studenten die instromen vanuit het voortgezet onderwijs? En op welke punten zijn deze twee groepen studenten eigenlijk gelijk? Welke knelpunten ervaren studenten die vanuit het voortgezet onderwijs instromen? Er zouden verschillende deelonderzoeken kunnen voortvloeien die gericht zijn op het meten van verschillen tussen studenten uit het VO of het mbo voor bijvoorbeeld studievoordigheden of leerstijl. Er is de afgelopen jaren veel onderzoek gedaan naar bijvoorbeeld leerstijlen van studenten en naar hoe dat gemeten kan worden middels vragenlijsten. Van dat eerdere onderzoek zou gebruik gemaakt kunnen worden om verschillen tussen deze twee groepen instromers helder te krijgen en de gehele doorstroom naar het hbo te kunnen verbeteren.

7. Aanbevelingen

Tot slot volgen in dit laatste hoofdstuk een aantal aanbevelingen om de doorstroom van de opleiding mbo-onderwijsassistent naar pabo te verbeteren.

Aanbevelingen voor de mbo-opleiding onderwijsassistent

- Uit dit onderzoek is gebleken dat studenten te weinig begeleiding ervaren bij de doorstroom, ook vanuit de mbo-opleiding. Zorg dat het docententeam op de hoogte is van de doorstroommogelijkheden na de opleiding onderwijsassistent, zodat studenten beter begeleid kunnen worden in het maken van een keuze.

- Studenten ervaren zowel vakinhoudelijke achterstand als grote verschillen in werkwijze en studievaardigheden die de andere werkwijze met zich meebrengt. Kijk naar mogelijkheden voor een keuzeprogramma in het laatste jaar van de opleiding gericht op doorstroom naar hbo. In een dergelijk keuzeprogramma kunnen studenten beter worden voorbereid op het hbo onderwijs, zonder dat er inhouden van het hbo naar het mbo verschuiven. In deze groep zou bijvoorbeeld extra aandacht besteed kunnen worden aan leer- en studievaardigheden, het gebruik van theorie en werkwijze in het hbo.

Aanbevelingen voor Pabo's

- Studenten ervaren over het algemeen te weinig inhoudelijke aansluiting en afstemming tussen beide opleidingen en te weinig begeleiding bij de overstap van mbo naar hbo. Zorg daarom voor afgestemde studieloopbaanbegeleiding waarin rekening wordt gehouden met de beginsituatie van de student (zowel de kwaliteiten als de tekortkomingen). Een verkort traject lijkt volgens alle betrokkenen helemaal niet noodzakelijk. Wel een aangepast programma (wellicht alleen in het eerste opleidingsjaar) waarin andere accenten worden gelegd en eventuele vrijstellingen gegeven kunnen worden. Belangrijk is het wel om een goede basis te leggen in het eerste opleidingsjaar, niet alleen op vakinhoudelijk gebied, maar juist ook op de cognitieve en metacognitieve vaardigheden die het hbo van de studenten vraagt. Qua praktijkervaring ervaren studenten een sterke voorsprong, wellicht biedt dat ruimte om te kunnen investeren in een goede (kennis)basis en (meta)cognitieve vaardigheden.
- Resultaten in dit onderzoek laten zien dat studenten over het algemeen niet tevreden zijn over de mate waarin pabodocenten inspelen op aanwezige voorkennis van studenten, dit kan van negatieve invloed zijn op de motivatie en zelfvertrouwen van studenten. Zorg ervoor dat pabodocenten op de hoogte zijn van de beginsituatie van de studenten van het mbo: wat hebben zij al gehad en wat nemen ze mee aan bagage? Afstemming op de beginsituatie en de erkenning van kwaliteiten kan ten goede komen aan zowel de motivatie als het zelfvertrouwen van de student.
- Resultaten hebben uitgewezen dat studenten niet precies wat zij kunnen verwachten van de opleiding (onder andere qua niveauverschil en werkwijze). Zorg voor goede voorlichting voor studenten die willen doorstromen, laat hen een dagje mee lopen, laat pabostudenten die zijn doorgestroomd ervaringen vertellen en laat studenten kennismaken met opdrachten, toetsen en verschillende lessen. Studenten dienen echt te ervaren hoe het is in het hbo alvorens zij een weloverwogen keuze kunnen maken.

Aanbevelingen voor beide partijen (zowel pabo als mbo-opleiding onderwijsassistent):

- Beide partijen moeten op de hoogte zijn van de werkwijze op de opleidingen en aangeboden inhouden. Alleen op die manier kan gezorgd worden voor betere afstemming. Jaarlijks overleg tussen pabo en ROC('s) in de regio kan hieraan bijdragen.

Referenties

- Baarda, J., De Goede, M.P.M. & Teunissen, J. (2005). *Basisboek Kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*, Groningen: Stenfert-Kroeze.
- Beekhoven, S., Jong, U. & van Hout, H. (2003). Different courses, different students, same results? An examination of differences in study progress of students in different courses. *Higher Education*, 46, 37–59.
- Van Bergen, C. T. A. & Kroonenman, P. J. (2006). *Mbo'ers op de pabo. Knelpunten en oplossingen bij de overgang van mbo naar pabo en leraarschap*. Den Haag: Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt.
- Van Bragt, A. C. C., van der Sanden, M. M. J., Bakx, A. W. E. & Croon, M. A. (2007). *Persoonlijkheid en leerstijlkenmerken: Verschillen tussen studenten met een VO- en mbo-vooropleiding bij aanvang van een studie in het hbo*. Gevonden op 13 juni 2009, op <http://hbo-kennisbank.uvt.nl/cgi/fontys/show.cgi?fid=149>
- Van Bragt, C. A. C., Bakx, A. W. E., Van der Sanden, J. M. M. & Croon, M. A. (2007). Students' approaches to learning when entering higher education: differences between students with senior general secondary and senior secondary educational backgrounds. *Learning and individual differences*, 17, p 83-96.
- Van Bragt, C. A. C. (2004). *Inzicht in uitval (onderzoeksrapport Interviewstudie)*. Eindhoven: Fontys Aansluitingscentrum Eindhoven.
- Bruinsma, M. (2004). Motivation, Cognitive processing and achievement in higher education. *Learning and instruction*, 14, 549-568.
- Busato, V. V., Prins, F. J., Elshout, J. J. & Hamaker, C. (2000). Intellectual ability, learning style, personality, achievement motivation and academic success of psychology students in higher education. *Personality and individual differences*, 29, 1057-1068.
- Commissie doorstroomagenda. (2001). *Doorstroomagenda Beroepsonderwijs*. 's Gravenhage: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.
- Driscoll, M. P. (2005). *Psychology for learning and instruction*. Boston: Pearson Education.
- Feltzer, M. J. A. & Rickli, S. G. (2009). *De invloed van persoonlijkheidskenmerken en andere factoren op studie-uitval in het hoger onderwijs*. Breda: Quality Of Life Development (QOLD).
- Gransbergen, P. & Baarda, R. (red.) (2004). *Werkboek Versterking doorstroom van mbo naar hbo. Platform Beroepsonderwijs*. Gevonden op 4 juli 2009, op <http://www.hetplatformberoepsonderwijs.nl/publicaties.php?id=41>
- HBO-raad (n.d). *HBO-sectoren*. Gevonden op 10 september 2010, op <http://ww.hbo-raad.nl/hbo-sectoren/pedagogisch?filter=2010>

- HBO-raad & MBO-raad (2009). *Doorstroom mbo-hbo*. Gevonden op 5 september 2009, op http://www.hbo-raad.nl/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=117&Itemid=5
- Jansen, E. P. W. A. (1996). *Curriculumorganisatie en studievoortgang. Een onderzoek onder zes studierichtingen aan de Rijksuniversiteit Groningen*. Academisch proefschrift. Groningen: GION.
- Kaldeway, J. (2006). Diepte- en oppervlakteleren. *VELON Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 27(1), 23 - 29.
- Kenniscentrum Calibris (2009). *Aansluiting mbo kwalificatiedossier Onderwijsassistent 2008-2009 met hbo competentieprofiel Leraar Primair Onderwijs*. Gevonden op 10 oktober 2009, op <http://www.calibris.nl/overcalibris/artikel.php?guid=2a3a1434-b270-11de-958b-000c299e1a48>
- Kessel, N. van, Thomassen, M. & Kurver, B. (2007). *Hoe vergaat het de onderwijsassistent? Arbeidsmarkt- en beroepsperspectief van de onderwijsassistenten in het primair onderwijs*. Den Haag: Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt.
- Klarus, R. (2003). *Competenties ontwikkelen in de lerarenopleiding. Standaardsetting, leren en beoordelen*. Den Bosch: STOAS Hogeschool.
- Kok, M. (2007). *Naar een doorlopend studieloopbaantraject mbo-hbo*. Hogeschool van Amsterdam. Gevonden op 5 september 2009, op <http://www.cop.hva.nl/download.php?id=9216>
- Lansbergen, J.A.M (2003). *StuDiestakers en –switchers. Opstap naar een uitvalmonitor bij Fontys Hogescholen (literatuurrapport)*. Eindhoven: Fontys Hogescholen.
- Landelijk Informatie- en expertise Centrum Aansluiting hbo[LICA] (2006). *Onderzoeksverslag duurzaamheid en versterking doorstroom mbo hbo*. Enschede: LICA.
- Luken, T. en Newton, I. (2004). *Loopbaanbegeleiding bij de doorstroom van MBO naar HBO*. Amsterdam: NOA/VU.
- MBO-raad (n.d.). *Middelbaar beroepsonderwijs*. Gevonden op 10 september 2010, op <http://www.mboraad.nl/?page/108252/Het+mbo.aspx>
- Prins, J. (1997) Studieuitval in het wetenschappelijk onderwijs. Gevonden op 13 juni 2009, op <http://www.vsnu.nl/web/file?uuid=b12ec8a2-9d87-438f-b48e-e3b6c072e7ea&owner=7079c48e-b941-4d12-8998-1a2092a2dc70>
- Robson, C. (2002). *Real world research*. Malden USA: Blackwell Publishing.
- Sander, P. en Sanders, L. (2003). Measuring confidence in academic study: a summary report. *Electronic journal of research in educational Psychology and psychopedagogy*, 1, p. 1-17.
- Schouwenburg, H. (1995). Pragmatische leerstijlen. *LOS Contact*, 15(3).
- Simons, P.R.J. (1999). Leervermogen: vaardigheden, belemmeringen, ontwikkeling. In: P.Schramade (Red.), *Handboek effectief opleiden*. Den Haag: Delwel.

Slaats, A., Lodewijks, H. G. L. C., & Van der Sanden, J. M. M. (1999). Learning styles in secondary vocational education: Disciplinary differences. *Learning and Instruction, 9*(5), 475-492.

Stichting ROC.nl (n.d). *Onderwijsassistent (4)*. Gevonden op 10 september 2010, op <http://www.roc.nl/default.php?fr=details&id=4304>

Stokking, K.M. (1998). *Bouwstenen voor onderzoek in onderwijs en opleiding*. Utrecht: Capaciteitsgroep Onderwijskunde.

Timmers-Griffioen, W. (1997). Persoonlijkheid, leerstijl en studieresultaat. *LOS Contact, (17)*(1).

Vermunt, J.D.H.M., & Simons, P.R.J. (1986). Leerstijlen en studiestrategieën in het hoger onderwijs. *Onderzoek van Onderwijs, 2*, 31-35

Wartenbergh, F. en van den Broek, A. (2008). *Studieuitval in het hoger onderwijs, achtergrond en oorzaken*. Nijmegen: ITS/ResearchNed.

Wijnen, K., Janssens, W., De Pelsmacker, P. and Van Kenhove, P. (2002) *Marktonderzoek met SPSS: statistische verwerking en interpretatie*. Antwerpen: Garant.

Bijlage I Toetsmatrijs vragenlijst

Topic	Subtopic	Item / vraag	Intemnr.	Antwoordmogelijkheden
Geslacht		Geslacht	-	☐ Man ☐ Vrouw
Leeftijd		Leeftijd	-	Open
MBO-opleiding		Mbo-opleiding (naam opleiding)	-	Open
Pabo		Pabo (naam opleiding)	-	Open
Leerjaar pabo		Leerjaar pabo	-	Open
Doel mbo-opleiding		- Ik ben aan de opleiding onderwijsassistent begonnen met als doel om door te stromen naar de pabo.	1	a) Ja b) Nee c) Dat wist ik toen nog niet zeker
Opleidingstraject pabo		- Ik volg op de pabo ...	3	a) In een verkort opleidingstraject van 3 jaar b) In een verkort opleidingsprogramma van 3,5 jaar c) In het reguliere opleidingstraject van 4 jaar d) Anders, namelijk, ...
Vorbereiding		- Ik heb ik het laatste jaar van de opleiding onderwijsassistent een speciaal voorbereidingstraject gevolgd ter voorbereiding op de pabo.	4	a) Ja * b) Nee * Zo ja, beschrijf kort het voorbereidingstraject:
Reden doorstrom		- Ik heb ervoor gekozen om na de opleiding onderwijsassistent door te stromen naar de pabo omdat ...	2	a) ... ik meer verantwoordelijkheid in de klas wilde b) ... het moeilijk is om een baan te vinden als onderwijsassistent c) ... ik altijd al leerkracht wilde worden d) Anders, namelijk ...
Persoonlijkheidskenmerken	Vertrouwen en verwachtingen voorafgaande aan de opleiding algemeen	- A) Voordat ik begon aan de pabo verwachtte ik dat ik het hbo niveau gemakkelijk zou aankunnen.	5a	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
		B) Zo ja, hoe wist je dat? Zo niet, waar had je de grootste twijfel over?	5b	Open
		- Voordat ik aan de pabo begon was ik bang dat het me niet zou lukken om de opleiding met succes te voltooien.	9	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
	Vertrouwen en verwachting voorafgaande aan de opleiding vakinhoudelijk	- Voordat ik begon aan de pabo zag ik op tegen het <u>taalniveau</u> dat vereist is op de pabo.	6	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
		- Voordat ik begon aan de pabo zag ik op tegen het <u>rekenniveau</u> dat vereist is op de pabo.	7	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
		- Voordat ik begon aan de pabo zag ik op tegen het kennisniveau dat vereist is voor de <u>zaakvakken</u> als natuuronderwijs, aardrijkskunde en geschiedenis.	8	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
	Correctheid verwachtingen pabo	- A) Mijn verwachtingen voordat ik aan de pabo begon bleken over het algemeen te kloppen.	10a	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
B) Zo niet, wat was er anders?		10b	Open	

	Correctheid verwachtingen beroep	- A) De verwachtingen die ik had over het beroep leraar basisonderwijs komen overeen met de werkelijkheid. B) Zo niet, wat was er anders	11a 11b	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker Open
Afstemming onderwijsprogramma's	Ervaren vakinhoudelijke achterstand	- Ik heb in het eerste jaar van de opleiding een vakinhoudelijke achterstand op het gebied van <u>taal</u> ervaren. - Ik heb in het eerste jaar van de opleiding een vakinhoudelijke achterstand op het gebied van <u>rekenen</u> ervaren. - Ik heb in het eerste jaar van de opleiding een vakinhoudelijke achterstand ervaren op het gebied van de <u>zaakvakken</u> als natuuronderwijs, aardrijkskunde en geschiedenis.	12 13 14	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker 5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker 5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
	Inhouden	- De inhouden van de opleiding onderwijsassistent en de pabo zijn goed op elkaar afgestemd.	15	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
	Verantwoording	- Ik heb op de opleiding onderwijsassistent geleerd mijn handelen te verantwoorden.	21	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
Niveau (ervaringen)	Niveaoverschil	- Het is mij duidelijk wat het verschil is tussen het mbo-niveau en het hbo-niveau.	35	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
	Reflectievaardigheden	- Op de pabo wordt, ten opzichte van de opleiding onderwijsassistent, meer van mij gevraagd qua reflectievaardigheden.	22	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
	Ervaren uitdaging	- A) De opleiding (pabo) is voldoende uitdagend voor mij. B) Waarom wel/niet?	34a 34b	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker Open
Leerstijl en studievaardigheden	Werkwijze theorie-praktijk koppeling	- Ik werk het liefst vanuit de praktijk naar theorie. - Ik werk het liefst vanuit de theorie naar de praktijk. - Ik vind het makkelijker om te werken vanuit de theorie naar de praktijk dan andersom. - Ik vind het makkelijker om te werken vanuit praktijk naar theorie dan andersom.	16 17 18 19	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker 5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker 5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker 5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
	Leerresultaat / proces	- Voor mij is het leerresultaat belangrijker dan het leerproces.	24	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
	Verantwoording handelen	- Ik kan mijn handelen in de praktijk op een heldere manier verantwoorden met behulp van theorie.	20	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
	Werkwijze bestuderen van theorie	- Bij het bestuderen van de theorie probeer ik er steeds zelf voorbeelden bij te bedenken om het betekenisvol te maken. - Bij het bestuderen van theorie richt ik mij voornamelijk op wat er in de toets gevraagd kan gaan worden.	27 28	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker 5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
Vershil werkwijze OA en Pabo	Leerresultaat/proces	- Ik heb het idee dat op de opleiding onderwijsassistent het leerresultaat belangrijker was dan het leerproces. - Ik heb het idee dat op de pabo het leerresultaat belangrijker is dan het leerproces.	25 26	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker 5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker

	Werkvormen	- Welke verschillen in werkwijze (werkvormen, manier van onderwijs, toetsing, etc.) tussen de mbo-opleiding en de pabo heb je ervaren?	36	Open
	Zelfstandigheid	- Op de pabo wordt, ten opzichte van de opleiding onderwijsassistent, meer van mij gevraagd qua zelfstandigheid.	23	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
	Algemeen	- Wat vind je het grootste verschil tussen een mbo-opleiding en een hbo-opleiding?	39	Open
Begeleiding bij doorstroom	Begeleiding opleiding OA	- Bij de doorstroom van de opleiding onderwijsassistent naar pabo heb ik voldoende begeleiding gekregen vanuit de opleiding onderwijsassistent.	31	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
	Begeleiding pabo	- Docenten op de pabo spelen over het algemeen goed in op mijn aanwezige voorkennis en ervaringen - Bij de doorstroom van de opleiding onderwijsassistent naar de pabo heb ik voldoende begeleiding gekregen vanuit de pabo.	30 32	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker 5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker
Tevredenheid keuze		- A) De keuze om de pabo te gaan doen, is een goede keuze voor mij geweest. B) Waarom wel/niet?	33a 33b	5-puntsschaal: nee, helemaal niet – ja, zeer zeker Open
	Voordelen ex-mbo'er	- Welke voordelen heb je ervaren / ervaar je als ex-mbo'er op de pabo?	37	Open
Knelpunten ex-mbo'er		- Welke knelpunten heb je ervaren / ervaar je als ex-mbo'er op de pabo?	38	Open
Verbetering doorstroom		- Wat is jouw gouden tip om de doorstroom van mbo-onderwijsassistenten naar de pabo te verbeteren?	40	Open